

Slovenská reč — jazykovedný časopis pre školu a prax. Vychodí mesačne okrem hlavných prázdnin. — Vydáva Štátne nakladateľstvo starostlivosťou Ústavu slovenského jazyka Slovenskej akadémie vied a umení. — Rediguje Dr. Štefan Peciar s redakčným sborom. — Zodpovedný zástupca: Dr. Štefan Peciar. — Predplatné na XVIII. ročník Kčs 85.—, jednotlivé čísla po Kčs 8.50. — Účet Štátnej banky československej č. S 13635. — Príspevky a recenzné výťažky pre redakciu posielajte na adresu: Redakcia časopisu Slovenská reč v Bratislave, Klemensova 27. — Rukopisy sa nevracajú. — Adresa administrácie: Štát. nakladateľstvo, Bratislava, Sasinkova 5. — Tlačeňa ST, n. p., z. z., Martin.

O B S A H

Gejza Horák: Výklad významu slov a rozvíjanie myslenia žiakov — — —	105
Ján Horecký: Prehľad tvaroslovných zmien v návrhu na nové Pravidlá — —	110

Podnety a diskusie

Eudovit Meliš-Čuga: K návrhu nových Pravidiel slovenského pravopisu — —	116
A. Habovštiak: Odpoveď súdruhovi Hečkovi — — — — —	124

Posudky a referáty

G. Horák: V. A. Dobromyslov, Izučeniye grammatičeskych opredelenij i pravil v V—VIII klassach — — — — —	127
Š. Peciar: D. N. Ušakov—C. Je. Kriučkov, Orfografičeskij slovar' — —	132

Drobnosti

Š. Peciar: Alebo a čiže — — — — —	134
Oravec: Ľudia, bdite! — — — — —	134
Buffa: Modiststvo — — — — —	135
Jánošík: Zaváracia (nie „zavarovacia“) blana — — — — —	136
Peciar: Novátor a novotár — — — — —	136
Oprava — — — — —	136

SLOVENSKÁ REČ

ROČNÍK XVIII - ČÍSLO 4

Výklad významu slov a rozvíjanie myslenia žiakov

Gejza Horák

Nadobúdanie vedomostí a skúseností v živote človeka je ustavičný, plynulý a organický proces. Naše vedomosti a skúsenosti sú výsledkom poznávacích a myšlienkových procesov, ktoré sú dialekticky sviazané s jazykom a odkázané naň. — Povšimnime si v krátkosti postup pri poznávaní novej veci.

Ak sa stretne s neznámou alebo čiastočne neznámou skutočnosťou, usilujeme sa spoznať jej vonkajšie i vnútorné znaky, jej podstatu, funkciu (význam) a zaradiť ju do sústavy doteraz poznaných skutočností (vzťahy s inými skutočnosťami). Celý proces poznávania ešte nepoznanej veci môžeme začleniť do rámca odpovedí na otázku *Čo je to?* — Keď sa dieťa stretne s novým predmetom a na vonkajší popud dajú sa do činnosti jeho poznávacie pochody, ihneď adresuje svojmu okoliu otázku *Čo je to?* Novonadobudnuté meno (slovo) sa zprvu spája s veľmi krehkým obsahom vedomia. Až dlhšou skúsenosťou dostáva potrebnú náplň — vyplní sa pojmom. Slovo (pomenovanie) vystupuje teda ako materiálny obal, ktorý v pojme sjednocuje, shrňa a drží spolu vedomosti a skúsenosti o príslušnom predmete (skutočnosti). Je očividné, že slová ako pomenovania prvkov skutočnosti, ktorá nás obklopuje, hrajú v poznávacom procese človeka veľmi významnú úlohu. Nadobúdanie vedomostí a skúseností je v úzkom spojení s pribúdaním nových slov, s rozširovaním slovnej zásoby. Čím dôkladnejšie poznáme určitú vec, čím adekvátnejšie chápeme jej dialektické vradenie do poznávanej sústavy skutočností, tým plnší a primeranejší pojem sa spája v našom vedomí s jej pomenovaním.

Ak skúmame slovnú zásobu určitej osoby, predmetom výskumu nesmie byť len množstvo a vecné okruhy slov, ale najmä ich významová náplň. Takýto postoj máme uplatňovať aj vo vzťahu k slovnej zásobe žiakov v škole.

Naša škola plánovite a organicky rozvíja vedomosti a zručnosti žiakov a umožňuje im osvojiť si návyky, potrebné pre člena socialistickej

spoločnosti. S plánovitým a systematickým rozvíjaním žiakových vedomostí sa plánuje a organicky rozrastá aj jeho slovná zásoba. Významovú náplň žiakovej slovnej zásoby tvoria jeho vedomosti a skúsenosti. A tak teda čím viac a dôkladnejších vedomostí, tým plnší obsah slov.

Keď žiak vstupuje do školy, prináša si so sebou vedomosti, reprezentované slovnou zásobou, ktorá čo do rozsahu a obsahu závisí od celkového rázu jeho predškolského prostredia. Z toho vyplývajú značné rozdiely a rozptýl medzi žiakmi. Žiaci sa odlišujú rozsahom slovnej zásoby a priam tak aj obsahom jej prvkov (slov).

Prvou učiteľovou povinnosťou po vstupe žiaka do systematického výchovno-vyučovacieho procesu je prebierka žiakovej slovnej zásoby, a to so stránky jej rozsahu i obsahu jednotlivých složíek (slov). V smysle toho, čo sme vyššie vyslovili, táto práca je vlastne kontrolou vedomostí. Prebierkou slovnej zásoby sa zistí, že žiaci mnohým slovám pririekajú nepresný alebo priam nesprávny význam, že ich pojmy sú nepresné alebo celkom nesprávne. Základnou podmienkou úspechu školskej práce je odstránenie nesprávnych a spresnenie nepresných pojmov. Až po splnení tohto predpokladu môžu si žiaci začať osvojovať nové slová-pojmy.

Zdrojom nadobúdania nových slov-pojmov sú všetky složky školskej práce, ale najmä hodiny vecného vyučovania. Tu treba priam úzkostlivo dbať, aby každé slovo, ktoré žiakovi adresujeme, malo u neho správny a potrebné plný význam. Ak má žiak dobre pochopiť nový pojem, ktorý sa mu úzko primkýna k novonadobudnutému pomenovaniu, skutočnosti, ktorými mu ho osvetľujeme, musia mu byť už známe. Z toho vychodí, že pri vyučovaní musí učiteľ veľmi starostlivo vyberať slová a ustavične sa má presviedčať, či jeho slovám žiaci pririekajú správny význam. Túto požiadavku treba mať na zreteli nielen pokiaľ ide o význam slov, ktoré sú jednotkami určitej výpovede (vety), ale aj s prihliadaním na obsah spojení slov.

Chybám sa tu dá predísť iba ustavičnou kontrolou v podobe otázok a zásadou: *Nepredpokladať ani jednu vedomosť, ktorú sme si u žiakov v dostatočnej miere nepreverili.* Za každým slovom, ktoré odznelo v školskej sieni zo žiakových alebo učiteľových úst, za každou vetou, ktorá je súčasťou školskej práce, musí stáť jasný a presný význam. Kontrola významu slov, slovných spojení a viet sa má stať priam učiteľovým zvykom. V škole má byť často počuť otázky: *Ako rozumieš povedanej (napísanej) vete? Čo to alebo ono slovo znamená? Ako by sme to alebo ono mohli povedať (napísať) inak?* — Trieda, v ktorej sa udomácnil tento dobrý zvyk, vychováva ľudí, čo dôkladne pozorujú veci, presne rozmýšľajú a primerane sa vyjadrujú. V takej triede niet bezmyšlienkovitých prenáhlených rečí ani odpovedí, pri ktorých najprv pracuje jazyk a potom sa myslí, alebo pri ktorých sa vôbec nemyslí. V takej triede sa nemusia žiaci biftovať, a to preto, lebo sa naučili rozmýšľať a priam pátrať po pravdivom stave vecí.

Najlepšou príležitosťou na zisťovanie a preverovanie slovnej zásoby žiakov sú hodiny čítania. Na nich veľmi často uskutočňujeme výklad neznámych, menej známych slov, ale presvedčame sa kde-tu aj o správnom význame celkom bežných slov. Tu nezriedka vysvitne, že aj slová, ktoré sú úplne bežné, nie sú vždy žiakom dost jasné, že ich nespájajú so správnym významom. Výklad významu slov, slovných spojení a viet má byť výsledkom kolektívnej práce všetkých žiakov pod učiteľovým vedením. Nemá byť teda učiteľovým monologom. Učiteľ pridáva k analýze významu slova len to, na čo nestačia žiaci. — Tu treba zdôrazniť, že výklad významu slov je veľmi dobrá príležitosť na spoznanie žiakových psychických kvalít.

Aj články, v ktorých zdanlivo niet čo vysvetľovať a sú azda žiakom úplne zrozumiteľné, môžu byť dobrou príležitosťou na spresňovanie významu slov a na aktivizovanie žiakovej slovnej zásoby. — Uvedme si malý príklad. V čítanke pre 1. triedu stredných škôl na str. 102 je Ezopova bájka *Zajace a žaby*. Povšimnime si túto bájkú so zreteľom na výklad významu slov!

Zajace a žaby. — Zajace, keď raz boli pospolu, veľmi sa žalovali na ťažký život, plný strachu a nebezpečenstva. Ľudia i psi i vtáci ich, vraj, chytajú a hubia. Rokovali o tom, že by bolo azda najlepšie umrieť naraz, ako strachovať sa neprestajne po celý život. I usniesly sa svorne poskákať do jazera a tam sa utopiť.

Vôkol jazera sedeli žaby, a keď počuly dupot zajacov, zaraz poskákaly do vody. Jeden zo zajacov, ktorý ešte celkom nestratil rozvahu, lebo bol múdrejší od ostatných, vraví: „Počkajte, bratia, nerobme my sami sebe nič zlého, lebo — ako vidíte — sú zvieraťá, ktoré sa i nás boja.“

Aj v tomto priehľadnom celku je rad slov a slovných spojení, ktorých výklad môže znamenať prínos pre slovnú zásobu žiakov a pre ich celkovú vyjadrovaciu pohotovosť.

Hneď v prvej vete sa môžeme žiakov opýtať, ktorým slovom sa dá nahradiť „pospolu“; ako možno inak vyjadriť slovné spojenie „keď raz boli pospolu“ (= keď sa raz sišli); čo znamená sloveso „žalovať sa“ (= vraviť, rozprávať dakomu o svojich ťažkostiach, trápení, aby nám pomohol alebo aby nás poľutoval); prečo vravievame „ťažký život“ (= podľa spojení typu *ťažký batoh*, *ťažké bremeno* voláme život, v ktorom je veľa starostí a ťažkosti *ťažkým životom*); ako rozumieť slovnému spojeniu „život, plný strachu a nebezpečenstva“ (= život, v ktorom je veľa strachu a nebezpečenstva. — Vravievame *kôš*, *plný hrušiek*, *voz*, *plný sena* a podľa toho *život*, *plný strachu a nebezpečenstva*, *deň*, *plný radostnej práce*); o kom hovorievame, že je v nebezpečenstve? (= komu sa má dačo zlé stať, napr. komu voľačo hrozí, kto má zahynúť, koho život je ohrozený). — Podobne preverujeme u žiakov aj význam slov a slovných spojení v ostatných vetách. Žiadame od žiakov, aby vyslovili nasledujúcu vetu bez slova „vraj“. (*Vraveli, že ľudia i psi...*) Takýmto spôsobom prideme na to, že slovo *vraj* vyjadruje to, čo slovesá *vraví*, *vravia*, *vravel*, *-a*, *-o*, *-i*, *-y*. Potom hľadáme

rovnoznačné slová k slovesu „hubia“ (= ničia, nivočia, kántria, kynozia, usmrcujú, zabijajú, zbavujú života; menej presne: plienia...). Pýtame sa, ako sa dá inak vyjadriť významový obsah slovesa „rokovat“ (= radiť sa, menej presne: rozprávať sa o voľacom, snemovať). Pobádame žiakov, aby hľadali slová, ktorými by sa dalo bez zmeny smyslu celej vety nahradiť slovo „azda“ (= vari, hľadám, možno, nebodaj); aby zistili, ktoré sloveso je rovnocennou náhradou za „strachovať sa“ (= báť sa, obávať sa, triasť sa, strachy znášať), za sloveso „usniesly sa“ (= dohovorily sa, dohodly sa, ushovorily sa, dovravely sa) a za slovo „svorne“ (= jednotne, ako jeden, jednomyseľne).

V nasledujúcom odseku sa napríklad opýtame, ako treba rozumieť slovu „rozvaha“ (= spokojná, triezva myseľ, schopnosť jasne a spokojne rozmyšľať, rozumné uvažovanie, spokojné premýšľanie); čo znamená „stratiť rozvahu“ (= konať nepremyslene, bez premýšľania — najmä v nebezpečenstve, stratiť hlavu, nemať jasný úsudok o veciach, nemať schopnosť triezvo rozmyšľať).

Z tohto krátkeho príkladu vidíme, že veľmi často pri objasňovaní významu slov a slovných spojení nám pomáhajú slová a výrazy významovo približne rovnocenné — synonymické. Porovnávaním vysvetľovaných slov a výrazov s príslušnými slovami a výrazmi synonymickými sa najzreteľnejšie ukáže špecifickosť daného slova alebo výrazu a presvedčivo sa zistí, že úplnej synonymity skoro vlastne ani niet. — Dakedy objasnenie významu slova môže do značnej miery napomôcť slovo s opačným významom (opozitum, antonymum). Napríklad po prečítaní bájkky *Zajace a žaby* vyzveme žiakov, aby hľadali slová a slovné spojenia s opačným významom k týmto výrazom: *žalovať sa, ťažký život, život plný strachu, neprestajne, zlý*.

Pochopenie slova značne napomáha kontext, v ktorom sa slovo vyskytuje, alebo do ktorého ho pre objasnenie vsadíme. Dakedy naproti tomu súvislosť môže zvädzať k nesprávnemu významovému hodnoteniu slova. Toto má pobádať žiakov k opatrnosti a k snahe zistiť si vždy pravý význam neznámeho slova.

Ak zisťujeme so žiakmi význam složeného slova, usilujeme sa — pokiaľ sa to len dá — preniknúť k jeho významu analýzou a rozborom významu jeho zložiek. Takýto postup pri zisťovaní významu složených slov naznačuje žiakovi vznikanie složených pomenovaní. Podobne si treba počínať aj pri sdružených pomenovaniach, ktoré označujú jedinú vec. Pri nich treba zisťovať, prečo vec bola pomenovaná niekoľkými slovami — napríklad: *písací stôl, elektrická piecka, listový papier, osobný vlak, ľahká hudba, banský plyn* a pod. Odhaľovanie vzniku sdružených pomenovaní súčasne žiakom naznačuje, ako je názov predmetu často určovaný jeho poznávaním a priradením k príbuzným skutočnostiam.

Keď sa menom, ktoré máme vysvetliť, pomenúva prístupný mate-

riálny predmet, najlepší výklad uskutočnime tak, keď priamo príslušný predmet urobíme objektom pozorovania a skúmania žiakov. Ak pomenovaný predmet je nedostupný, treba ho predstaviť žiakom reprodukoványm modelom alebo obrazom. Dobré je, keď takéto predmety porovnáme s predmetmi známymi a zisťujeme, v čom sa s nimi shodujú a v ktorých vlastnostiach sa od nich odlišujú.

Dôležité je, aby novozískané slová, slovné spojenia (slovné zvraty), obrazné vyjadrenia, prirovnania, porekadlá, príslovia sa stali živým inventárom žiakovej slovnej zásoby, aby tvorili jej aktívnu složku, ktorá sa vhodne používa v ústnych i písomných prejavoch. Učiteľ má s tejto stránky starostlivo pozorovať reč svojich žiakov a má ich povzbudzovať, aby nadobudnuté a riadne vysvetlené slová sa stávaly živým obeživom ich slovnej zásoby. S tejto stránky treba povzbudzovať najmä nesmelých žiakov. Tu veľa dokáže názorný príklad učiteľovej reči, ktorá má byť primerane bohatá a plastická.

Osobitnú starostlivosť treba venovať významovému výkladu pomenovaní abstraktných, prenesených i obrazných a vysvetľovaniu prirovnaní. Pri prenesených a obrazných pomenovaniach (*zub, oko, hlava, päta; strieborné vlasy, popolavé dni, zlatoklasé pole, ukovať šťastie, čelo skaly, naliať do srdca živú vodu* ap.) treba vždy žiakov upozorniť na motivovanosť ich vzniku. Prítom možno dať žiakom úlohu hľadať prenesené a obrazné pomenovania v ľudovom jazyku (v rodnom nárečí). — Takýmto spôsobom žiaci pomaly spoznávajú, ako vzťahy medzi pomenovanými skutočnosťami (vonkajšie i vnútorné) sú veľmi často vyjadrené v ich pomenovaniach. Ako si vytvárame pojem nového predmetu v úzkej súvislosti s predmetmi prv poznanými a jemu podobnými, priam tak vytvárame meno patričného predmetu (a vôbec zjavu skutočnosti) závisle od pomenovaní príbuzných predmetov (zjavov).

Tu sa nám veľmi dobre ukazuje dialektický sväzok myslenia a jazyka a súčasne veľký význam výkladu slov a vôbec pomenovacích jednotiek pre celkové rozvitie žiakových duševných schopností.

Pri vysvetľovaní významu slov treba prísne dbať, aby výklad slova bol vždy presný, aby sa naozaj kryl s jeho pojmovým obsahom. — Ak určitú pomenovaciu jednotku (slovo, slovné spojenie, ustálené spojenie, sdružené pomenovanie, vetu) vysvetľujeme opisom (perifrázou), ktorý len približne vystihuje jej obsah, treba na to osobitne upozorniť.

Teraz by azda bolo treba povedať niekoľko slov k otázke, kedy vysvetľovať význam neznámych alebo menej známych slov. — Neznáme slovo treba vysvetľovať vždy vtedy, keď sa s ním v školskej práci stretneme. Zo skúseností, ktoré pri vysvetľovaní významu slov nadobudneme, môžeme získať závery a poučenia pre vyučovacie postupy na hodinách vecného vyučovania. Výklad významu slov, slovných spojení a výklad obsahu viet uskutočňujeme zväčša po súvislom prečítaní textu. Domnievame sa, že nie

je správne zaradiť vysvetľovanie významu (hoci len daktorých) slov pred čítanie — pravda — okrem tých, ktoré sa objasňujú v psychologickej príprave na čítanie. Vychádzame tu z poznatku, že kontext je najlepšia opora významu slov, ktoré sa v ňom vyskytujú.*

Presným rozborom významu slov naučíme žiakov starostlivo vážiť každé slovo a používať ho na pravom mieste. Dôsledným výkladom významu slov vypestujeme u žiakov návyk spájať vo vedomí každé slovo s presným a vyhraneným obsahom, zakotveným v skutočnosti. Žiak, ktorý si osvojil tento návyk, je priam nešťastný, keď začuje ešte nepočuté slovo a ani z kontextu nepozná jeho význam. Uspokojí sa iba vtedy, keď si zistil význam a možnosti jeho používania. Takto vychovaný žiak ťažko znáša nevecnú a máloobsažnú reč, ktorá svedčí o nejasných a často konfúzných myšlienkach. — Zlozvyku nevecnej reči sa musí socialistická škola všemožne vyhýbať a musí ho od základov vykoreniť. Výstavba socializmu v našej vlasti potrebuje ľudí, ktorí myslia presne, hovoria výstižne a konajú cieľavedome. *Aj pri tejto složke jazykovej výchovy sa nám znovu potvrdzuje správnosť požiadavky, aby jazyková výchova tvorila centrum (os) celého výchovno-vyučovacieho postupu.* Socialistická škola musí túto požiadavku uvádzať ustavične, plánovite a dôsledne do života.

Presný výklad významu pomenovacích jednotiek kladie na učiteľovu prácu značné požiadavky. — Výsledky, ku ktorým sa tu môže cieľavedomým postupom dôjsť, sú bohatou odmenou za investovanú námahu.

Prehľad tvaroslovných zmien v návrhu na nové Pravidlá

Ján Horecký

Pravidlá slovenského pravopisu okrem úloh pravopisných majú ešte aj inú dôležitú úlohu. Sú závažným činiteľom pri normovaní spisovnej slovenčiny vo všetkých jej oblastiach, teda nielen pokiaľ ide o pravopis (ako čo písať), ale aj v otázkach ortoepických, kmeňoslovných, tvaroslovných, syntaktických a napokon i slovníkových.

Časť našich Pravidiel, a to platí aj o predkladanom návrhu na nové vydanie, tvoria poučky o tom, ako treba správne vyslovovať, ktoré slovo- tvorné typy sú správne a ktoré nie, poučky o správnych tvaroch pri skloňovaní, poznámky o niektorých väzbách a spojeniach; v slovníku sa upozorňuje sústavne na všetky gramatické javy, špeciálne na neisté, kolísajúce koncovky a väzby. Úloha určovať, ktoré slová nie sú správne, resp.

* O vysvetľovaní významu slov porovnaj V. K. Kanonykin i N. A. Ščerbakova, *Metodika ruského jazyka v náučnej škole*, 106—9.

nepatria do slovnej zásoby spisovnej slovenčiny, je v tomto návrhu obmedzené na najmenšiu mieru.

Je zrejmé, že takýmto svojim zameraním sa Pravidlá slovenského pravopisu stávajú dôležitým činiteľom v dnešnej našej jazykovej politike a že sú tak závažným faktorom vývinu jazyka. Pokladáme preto za potrebné podrobnejšie ukázať, čo sa v novom návrhu v pomere k Pravidlám z r. 1940 mení v oblasti tvaroslovia.

Zmeny sú tu v podstate dvojaké: jedny vyplývajú predovšetkým zo snahy spresniť doterajšie zásady na základe dnešného stavu v spisovnej slovenčine, jednak na základe lepšieho poznania konkrétneho materiálu (tu sú shrnuté výsledky množstva monografických štúdií a článkov), kým druhé značia priamo odvrat od doterajšej kodifikácie.

V kapitolách o skloňovaní životných podstatných mien mužského rodu je niekoľko spresnení. Tak pri východoslovanských priezviskách na *-enka* sa ustalať v genitíve singuláru koncovka *-a* (*Ševčenka* — *Ševčenka*), kým v domácich slovách na *-o* sa pripúšťajú dvojtvary *Krasko* — *Kraska* i *Krasku* (doteraz sa tu pripúšťal iba tvar *Krasku*).

Nepравidelnosti, resp. dvojtvary v datíve a lokáli singuláru sa rozmnožujú o viaceré príklady. V lokáli názvov časopisov typu *Bojovník* sa pripúšťajú podľa skutočného stavu a podľa tendencie pri životných podstatných menách životné koncovky aj vtedy, keď označujú neživú vec, takže popri koncovke *-u*, resp. *-i* je tu aj koncovka *-ovi*, teda v *Bojovníku* i v *Bojovníkovi*, v *Odborári* i v *Odborárovi*, o *Funkcionári* i o *Funkcionárovi* a pod.

Spresňujú sa pravidlá pre nominatív plurálu životných podstatných mien mužského rodu. Robí sa to tak, že sa vymenúvajú určité významové kategórie, v ktorých býva koncovka *-ia*, resp. *-ovia*. Pravda, nepodarilo sa tu dosiahnuť jednotnosť. Ani napr. pravidlo, že v slovách na *-ch*, *-h* býva častejšie koncovka *-i*, nie je dosť presné. Mala by sa tu zdôrazniť zásada, že koncovka *-ovia* býva v zriedkavejších, resp. menej známych slovách (napr. *cynikovia*, *eklektikovia*, *epileptikovia*, *paralytikovia*, *paraplegikovia* a pod.).

Pravidlo o tom, že zvieracie podstatné mená v nominatíve a akuzatíve plurálu majú tvary podľa neživotných, upravuje sa tak, že sa z doterajšej poučky vynecháva slovo „zpravidla“ a toto tvorenie sa pokladá za jedine správne. No na druhej strane sa k výnimkám *psi*, *vlci*, *vtáci* pridáva ešte slovo *býci* (ktoré má tento tvar nom. pl. v terajších Pravidlách len v slovníkovej časti) a poznámka, že domáce mená zvierať zakončené na *-o* majú obidva tvary, *zajkovia* i *zajky*.

Tu by bolo osožné dodať poznámku, že toto pravidlo sa týka výslovne len zvieračích mien, teda už nie napr. všeobecných podstatných mien, ktoré sa náhodou vzťahujú v danom kontexte na zvieraťá. Teda povedať, že nie je správne písať „silné potomky“, „obratné lovce“, i keď sa to zrejme týka zvierať.

V pravidlách o pohyblivom *e* v priezviskách sa spresňuje doterajšia poučka poukazom na väčšiu alebo menšiu súvislosť so všeobecným podstatným menom (pri jasnej súvislosti je toto *e* pohyblivé, napr. *Vrabec* — *Vrabca*), resp. na väčší alebo menší stupeň udomácnenosti (vo viac zdomácnených, resp. bežnejších je pohyblivé *e*: *Hegel* — *Hegla*). Novo sa tu zavádzajú dvojtvary typu *Czambla* — *Czambela*.

Osobitná pozornosť sa venuje lokálu singuláru a nom.-akuz. plurálu tých prevzatých podstatných mien, ktoré sú zakončené na *-r*, *-l*. Na základe podrobnejšieho štúdia sa pravidlá spresňujú takto: Slová na *-er*, *-el*, *-or* s pohyblivým *e*, o majú v lok. sg. *-i* (o *metri*, na *bicykli*, v *šiatri*), v nom.-akuz. pl. *-e* (*metre*, *bicykle*, *šiatre*). Rovnaké koncovky majú aj slová zakončené na *-ár/-iar* (napr. v *kalendári*, *kalendáre*, v *močiari*, *močiare*). Okrem toho sa ušatľuje aj tzv. smiešané skloňovanie, v ktorom je lokál na *-i*, ale nominatív plurálu na *-y*. Patria sem slová ako *hotel*, *model*, *tunel*, *likér*, *radikál*, *klavír*, *ideál* a pod. Sú to všetko slová, ktoré nemajú pohyblivú samohlásku. Tieto poučky sa ešte dopĺňujú soznamom slov, ktoré majú skloňovanie podľa vzoru „*dub*“, teda aj v lok. sg. majú *-e* (napr. *motor* — v *motore* — *motory*, *ventil* — na *ventile* — *ventily* a pod.). Takýmto spresnením sa znemožní príliš priamočiare aplikovanie zásad do terajších Pravidiel a nebudú už možné tvary *radikále*, *klavíre*, *modele*, *ideále*, s ktorými sme sa občas stretávali ako s dôsledkom priamočiareho uvažovania korektorov.

Menej šťastná je v §-e 75 poučka o koncovkách neživotných podst. mien na *-teľ*, kde sa hovorí, že slová *činiteľ*, *deliteľ*, *násobiteľ*, *umorovateľ* sa skloňujú podľa vzoru „*stroj*“ (teda *uviesť na spoločný menovateľ*, *skrátíme činiteľ*, *odpočítame umorovateľ*, *tieto činitele*, *umorovatele*). V Pravidlách z r. 1940 bola už poznámka, že akuzatív singuláru i celý plurál sa skloňuje podľa životných. Ako dôsledok tejto poznámky, alebo ešte skôr ako dôsledok prirodzenej tendencie po životných koncovkách pri typicky životnej prípone *-teľ* vyvinul sa taký stav, že životné koncovky prenikaly aj do datívu a lokálu singuláru (teda *deliteľovi*, *umorovateľovi* a pod.). Takýto stav by mal byť zachytený aj v Pravidlách, ak sa sleduje jedine správna línia kodifikovať živé tendencie v jazyku a nie neživé, vykonštruované schémy.

Pri inštrumentáli plurálu mien mužského rodu sa zdôrazňuje, že normálna koncovka je tu *-mi*, ale pri menách na *-a*, *-o* je náležitá koncovka *-ami*. Neuznávajú sa teda za správne tvary „*predsedmi*“, „*hrdinmi*“, ktoré sa sporadicky začaly objavovať.

V statiach o skloňovaní podstatných mien ženského rodu sa najväčšia pozornosť venuje tvoreniu genitívu plurálu. Na základe podrobných výskumov sa tu podávajú dosť presné pravidlá o genitive plurálu vzoru „*ruka*“ i „*ulica*“. No jednako sa tu pripúšťajú niektoré dvojtvary typu *jamiék/ja-*

môk, sliviek/slivák, hmlí/hmiel, dvier/dveri. Jednotlivé varianty z uvedených dvojtvarov bude azda možné ešte vylúčiť zo spisovnej normy.

Úplne nová poučka je pri dvojtvoroch typu *húžev/húžiev, výher/výhier, žiaber/žiabier* v gen. pl. Aj tu by sa vzhľadom na živé vývinové tendencie mohli uzákoniť iba tvary s dvojhĺaskou, i keď sa tým rozmnožuje počet výnimiek z rytmického zákona.

To isté platí aj o genitive plurálu stredného rodu vzoru „mesto“, kde návrh tiež pripúšťa dvojtvary typu *osídel/osídiel, vláken/vlákien*. Pri slovách typu *hospodárstvo, povereníctvo* má návrh v gen. pl. len tvary s dvojhĺaskou ie: *hospodárstiev, povereníctiev*.

Ďalej sa v návrhu pripúšťajú dvojtvary *večeriam/večerám, rozopriam/rozopráam, večeriach/večerách, rozopriach/rozoprách*. V slove *nebesá* sa doterajšia tvarová dvojitosť *nebesách/nebesiach* rozširuje aj na iné pády, teda *nebesá/nebesia, nebesiam/nebesám*, iba inštrumentál ostáva *nebesami*.

Pri vzoroch „mesto“ a „vysvedčenie“ sa pridáva veľmi osozná poznámka, že miestne mená typu *Štúrovo* a *Jastrabie* sa skloňujú ako podstatné mená, nie ako prídavné mená. Teda v *Štúrove*, v *Jastrabí*, nie v *Štúrovom*, v *Jastrabom*. Tieto tvary začaly sa objavovať niekedy v dennej tlači.

Pri slovách *ucho, oko* sa oprávnené vynechávajú duálové tvary *ušú, očí, ušíma, očima* a ustaľujú sa formy *oči, uši; očami, ušami* s poznámkou, že archaické tvary *očí, uší* sú možné iba v spojení *do očí, do uší*. Ani táto výnimka nie je azda pre spisovný jazyk potrebná.

Pri vzoroch „dlaň“ a „kosť“ sa zase spresňuje zaradenie jednotlivých slov podľa zakončenia. Pravda, nemožno poprieť, že toto delenie, i keď je oveľa presnejšie než v terajších Pravidlách, predsa je len mechanické a má veľa výnimiek. Ba pripúšťajú sa tu aj dvojtvary *mysle/mysli, raži/raže*, hoci už nie *tváre/tvári, cirkve/cirkvi*, ktoré sa rovnako objavujú.

Poznámky o tvaroch pri vzore „srdce“ a „dievča“ sú v porovnaní s doterajšími Pravidlami značne rozšírené a spresnené.

Kapitola o skloňovaní podstatných mien je zakončená staťou o skloňovaní cudzích slov, v ktorej sa spoločne preberajú všeobecné i vlastné mená. Ustaľujú sa tu okrem iného pri zdomácnení menách tvary *Júliusa, Rúfusa, Lichardusa*, obdobne ako pri apelatívach typu *autobus, cirkus, hubertus* (s gen. *autobusu, cirkusu, hubertusu*).

Nové a dôležité sú poznámky o slovách typu *epos, eposu*, o českých menách typu *Purkyně*. Ďalej sa navrhuje uzákoniť vynechávanie nemého *e* v anglických a francúzskych priezviskách typu *Hume — Huma, Lafargue — Lafargua* proti *Laplace — Laplacea, Le Sage — Le Sagea*.

Pri priezviskách typu *Matulay* pripúšťa návrh popri zámennom skloňovaní *Matulayho, Matulaymu, o Matulaym, s Matulaym* aj menné tvary *Matulaya, Matulayovi, o Matulayovi, s Matulayom*, ktoré sú časté v živej reči a opierajú sa o bežnú výslovnosť typu *Matulaj*, nie *Matulai* (kde i tvorí samostatnú slabiku).

Proti starým Pravidlám prináša návrh zmenu v skloňovaní priezvisk typu *Szabó*, kde sa miesto doterajších tvarov so vsuvným *v* (*Szabóva*, *Szabóvi* ap.) odporúčajú tvary *Szabóa*, *Szabóovi* atď., obdobne ako *Mirabeaua*, *Rousseaua* ap.

Dôležitá je poznámka o prípustnosti skloňovania *Polevoj*, *Polevoja*, *Koševoj*, *Koševaja* v tých prípadoch, keď nám je veľmi vzdialená alebo neznáma príbuznosť s príslušným prídavným menom. Táto poučka iste vyvolá ohlas u našich rusistov, najmä preto, že pri ženských priezviskách sa už navrhuje skloňovanie podľa prídavných mien: *Koševaja* — *Koševej*, *Kosmodemjanskaja* — *Kosmodemjanskej*.

Pri zmienke o rode českých miestnych mien v slovenčine chýba poznámka o tom, ako treba tieto české mená skloňovať (azda český základ + slovenská koncovka), prípadne aj prepisovať do slovenčiny (*Budějovice* či *Budejovice*).

V kapitole o skloňovaní zámen treba upozorniť na zmenu v kvantite zámen *môj*, *tvoj*, *svoj*, *náš*, *váš*. Tu sa na základe častého výskytu chybnéj dĺžky a teda nepriamo na základe výslovnosti navrhuje písať okrem nominatívu plurálu vždy *i* (teda *mojím*, *mojích*, *mojimi*, ale *moji*). Ale už v diskusiách medzi pracovníkmi Ústavu slovenského jazyka sa ukázalo, že oveľa účelnejší by bol opačný postup: nezavádzať nové dĺžky, ale pravidlo uľahčiť tak, že by sa odstránilo *i* aj z inštrumentálu singuláru. V úvode k návrhu sa vyslovuje stanovisko, že tu možno ponechať doterajší stav. To isté platí aj o tvaroch osobného zámena 3. os. *ích*, *ních*, *ím*, *ním*, ktoré uvádza návrh.

Tvary *mojeho*, *tvojeho*, *našeho*, *vašeho*; *mojemu*, *tvojemu*, *svojemu*, *našemu*, *vašemu*, ktoré boli doteraz prípustné popri tvaroch *môjho*, *tvojho*, *svojho*, *nášho*, *vášho*; *môjmu*, *tvojmu*, *svojmu*, *nášmu*, *vášmu*, už sa v návrhu neuvádzajú.

Pri zámene *onen* sa uvádzajú ako správne dvojtvary *oného* — *onoho*, *onému* — *onomu*, ale v ženskom rode sa pripúšťajú iba tvary s adjektívnymi koncovkami (dlhými): *oná*, *onú*. Podobne i v množnom čísle sa uvádzajú iba tvary s dlhými koncovkami *oní*, *oné* (miesto doterajšieho *oni*, *ony*). Namiesto je tu poznámka o výslovnosti *n*, nie *ň*, v tvaroch *onej*, *onen*, *oní*.

Pri zámene *sám* sa v akuzative sg. pridáva tvar *sám*, ktorý v terajších Pravidlách chýba, a ďalej poznámka, že zámeno *samá*, *samé* sa skloňuje podľa vzoru „pekný“ a používa sa len ako prívlastok.

Pri číslovkách *dve*, *tri* sa v inštrumentáli pripúšťajú dvojtvary *dvoma*/*dvomi*, *troma*/*tromi*. Ďalej sa spresňujú pravidlá o používaní jednotlivých tvarov čísloviek od *päť* vyššie. Za základný tvar sa pokladá podoba *päť*, pričom v mužskom životnom rode je náležitá aj podoba *piati* (*päť chlapov* i *piati chlapi*). Pridáva sa poznámka o dôležitom rozdieli medzi tvarmi čísloviek základných a radových (*v tridsiatych rokoch minulého storočia* — *po tridsiatich rokoch prišiel*).

Pri číslovkách typu *dvadsaťjeden* sa opúšťa pravidlo o shode podľa rodu (*dvadsaťjeden vojakov, dvadsaťjedna korún, dvadsaťjedno detí*) a uvádza sa ako správny iba jeden tvar pre všetky rody: ako je *päť chlapov, päť žien, päť detí*, tak je i *dvadsaťjeden chlapov, dvadsaťjeden žien, dvadsaťjeden detí*. Na druhej strane sa však pripúšťa možnosť skloňovať podstatné meno pri číslovkách uvedeného typu: *dvadsaťjeden korún, k dvadsaťjeden korunám, o dvadsaťjeden korunách, s dvadsaťjeden korunami* ap.

Napokon je tu praktická poznámka, že v peňažníctve sa môžu všetky číslovky písať dovedna (taký je doterajší úzus).

Pri radových číslovkách je nová úprava ich spojenia so slovom *pol*. Podľa starých Pravidiel sa tu číslovky obmieňali a prijímali menné koncovky: *pol treťa mesiaca, po pol piatu zlatom, s pol piatym zlatým*. Podľa nového návrhu majú tu číslovky nesklonnú podobu na *-a*: *po pol piata zlatom, s pol štvrta metrom*.

V tvaroch rozčleňovacích čísloviek *dvoje, troje* sú podľa návrhu dlhé koncovky (obdobne ako pri privlastňovacích zámenách): *dvojích, dvojím, dvojími* ap.

Úplne nová je v návrhu kapitola o zlomkoch. Vymedzuje sa tu, ktoré zlomkové výrazy sú nesklonné. Zlomkový výraz *štvrt* má v pl. podobu *štvrte* a býva nesklonný, ak je v spojení s mierami a váhami a ak nepresahuje tri štvrte (teda napr. *po štvrt hodine, v trištvrte hodine, ale päť štvrtí, štyroch štvrtí*). Túto poučku bude treba ešte spresniť.

V poznámkach k časovaniu sa ušľachujú predovšetkým niektoré neustálené tvary, ako napr. *smú* (3. os. pl. od „smieť“), *pozrie, chcú, staviam, staviame*, a zavádzajú sa niektoré dvojtvary (napr. *tresce/trestá, luže/luhá*). Dvojtvary sa pripúšťajú aj v imperatívne typu *pusť/pusti, vrešť/vrešti, urč/urči* a v prechodníku prítomnom typu *hýbuc/hýbajúc, revúc/revajúc* a i.

Upozorňuje sa na nepripustnosť tvarov ako *padnul, sadnul* v minulom čase; pripúšťa sa iba *hnul, ale pohl*. Pri slovesách so základom *-päť* sa pripúšťajú tvary typu *vypül i vypol*.

Dost' podrobne sa v návrhu hovorí o tvorení trpného prídavia. Vypočítavajú sa prípady, v ktorých je záväzná podoba s *-tý*. Tým sa značne prispieva k odstráneniu neistoty pri tvorení tohto tvaru.

V kapitole o príslovkách sa paušálna poučka doterajších Pravidiel, že v spisovnom jazyku dávame prednosť tvarom na *-o*, dost' podrobne rozpracúva a ušľachuje sa, kde písať *-o*, kde *-e*. Tak isto sa podrobnejšie rozpracúvajú zásady pre písanie predložkových výrazov majúciich príslovkový význam. Výslovne sa však pripúšťa iba písanie *do červena, na tvrdo*, hoci sa v diskusiách o tomto probléme ešte nedosiahlo jednoty.

Už aj z tohto stručného, často iba náznakovitého prehľadu úprav v tvaroslovnej časti návrhu nových Pravidiel jasne vysvitá ich dôležitosť pre usmernenie ďalšieho vývinu spisovnej slovenčiny. Práve preto pokladáme za nevyhnutné venovať ich prediskutovaniu zvýšenú pozornosť.

PODNETY A DISKUSIE

K návrhu nových Pravidiel slovenského pravopisu

Ludovít Meliš—Čuga

Ako príslušník pracujúcej inteligencie i ako pedagóg-slovenčinár zapojujem sa rád do diskusie o návrhu nových Pravidiel slovenského pravopisu. Nám učiteľom škôl všetkých typov predovšetkým najväčšími na tom záleží, aby boli naše gramatické a pravopisné normy v nových Pravidlách správne, pritom jednoduché, ľahké a jasné.

Jazyk je podľa J. V. Stalina (*Marxizmus a otázky jazykovedy*) majetkom celej národnej pospolitosti, slúži jej na dorozumievanie, jeho vývoj ide neodlučiteľne súbežne s vývojom spoločnosti. Preto celý národ je zainteresovaný na tom, ako sa upraví písaná podoba spisovného jazyka.

Naši najlepší jazykovi odborníci nám pripravili návrh nových Pravidiel a celkom odôvodnene ho predostreli širokej slovenskej verejnosti na prediskutovanie. Naši pracujúci majú možnosť vyjadriť sa najmä o zmenách oproti starému vydaniu Pravidiel (z r. 1940), príp. o diskutabilných problémoch.

Návrh Pravidiel uvádza správne ako jednu z najdôležitejších tendencií: demokratizáciu nášho pravopisu, t. j. náš i tak složitý pravopis nemá byť doménou iba jazykových odborníkov, ale každý vzdelaný príslušník našej národnej pospolitosti má vedieť správne užívať hovorovú i písanú podobu nášho spisovného jazyka, bez obavy, že to, čo povedal alebo napísal, je zlé, nesprávne.

Pri posudzovaní návrhu Pravidiel treba dbať, ako sa v ňom rešpektujú tieto zásadné hľadiská:

1. ako sa v ňom odrážajú vývinové tendencie nášho spisovného jazyka,
2. ako návrh umožňuje ľahšie osvojenie si pravopisu v škole a jeho používanie v praktickom živote,
3. ako nové Pravidlá poslúžia demokratizácii jazykovej kultúry u nás.

Možno povedať, že zostavovatelia návrhu rešpektovali všetky tieto hľadiská. Ak sú v návrhu predsa niektoré nejasnosti alebo nedôslednosti, široká slovenská verejnosť má príležitosť vyjadriť sa o veci, aby nové schválené Pravidlá slovenského pravopisu sa stali v jazykových otázkach záväznými pre každého príslušníka nášho národného spoločenstva.

Pripomienky k návrhu.

§ 4. K rozdeleniu spoluhlások na „tvrdé“, „mäkké“ a „obojaké“.

Štylizácia poučky (v Poznámke) je dosť ťažká. Treba počítať s tým, že sa nové Pravidlá stanú — najmä na stredných a výberových školách — učebnicou gramatiky a pravopisu, a tak naraz dvojaké rozdelenie spoluhlások, najprv s pravopisného, potom s fonetického hľadiska, zmätie študenta. Malo sa ponechať iba delenie pravopisné, kým hľadisko fonetické malo sa presunúť do časti hláskoslovnej (V.).

§ 19. K písaniu predpón s-, z-, vz-.

Tendencia písať predpony foneticky je správne vystihnutá novým návrhom. Som za fonetické písanie: *sčítovať, schudnúť, zhromaždiť, zozbierať* ap., pretože

sa tým značne obľahčí pravopis v škole a v praktickom živote. Bolo by užitočné ponechať staré pisanie: *zpočiatku, zpravidla, z pamäti, zpoza, z pomiedzi, zponad* atď.; staré tvary sú už tak vžitú, že by bolo škoda nimi hýbať.

§ 21. Priam tak navrhujem nechať staré pisanie v slovách *smer, svah, sloha, sval*, nakoľko v nich už sa s necíti ako predpona; nazdávam sa, že väčšia polovica Slovákov vyslovuje v nich *s*, nie *z* (rozhodne v ortoepickej výslovnosti malo by sa uzákoniť vyslovovanie *s*, nie *z*).

§ 24. K výslovnosti spoluhlások pred príponami *-ský, -stvo* (ods. f).

Výslovnosť slov typu *študentský* sa navrhuje dvojaká: „obyčajná“ (*študentskí*) a „starostlivejšia“ (*študentskí*). Nebolo by vecí na škodu, keby sa uzákonil len jeden spôsob výslovnosti (ktorý, nech o tom rozhodne či už prevaha toho-ktorého spôsobu výslovnosti alebo zretele iné, napr. estetické). Ja by som sa prihovárал za starostlivejšiu výslovnosť (*študentskí*), pretože takú alebo podobnú výslovnosť má celý rad slov (*mravnostný, vzdelanostný, ľudský* ap.).

§ 36. K rytmickému kráteniu (ods. e).

Je veľmi diskutabilné, či pripustiť do spisovnej slovenčiny genitívne dvojtvary: *výzev — výziev, výher — výhrier, húzev — húžiev, sídel — sídiel, pásem — pásiem, čísel — čísiel, krídel — krídiel, vláken — vlákien, zámen — zámien* ap. Som toho náhľadu, že jedna výnimka z rytmického krátenia sa odstránila (v prítomných prídavných tvaroch *píšuci, vládnuci, lámuci*) a zavádza sa iná. I keď veľká časť Slovákov (najmä západných) má vo výslovnosti tvary s dvojhláskou, nemala by sa vnášať do spisovného jazyka nová ortoepická a pravopisná dvojtvarovosť. Následky by boli ďalekosiahlejšie, než sa na prvý pohľad zdá: o uznanie pýtali by si právo aj iné západniarske tvary gen. pl. Tak by sa nástojčivo žiadalo riešiť nové dvojtvary: *lišok — lišiek, sviečok — sviečiek, školáčok — školáčiek, škótok — škótiel, uršulínok — uršulíniel, vychádzok — vychádziek, ústok — ústiek* ap. Preto som za ponechanie staršieho spôsobu písania s tvarmi: *výzev, výher, húzev, sídel, pásem, čísel, krídel, vláken, zámen* ap.

§ 38. K vypúšťaniu samohlások.

V ustálených spojeniach typu *na moj pravdu, na moj dušu, na moj veru* mal by sa podľa mňa písať odsuvník za chýbajúce písmeno *u*, ako je aj v tvaroch *ktos', bols', bolas'*. Priam tak aj v spojení *z dom do domu*.

§ 39. K vokalizovaniu predložiek.

Poučky o tom, kedy sa vokalizujú predložky *s, z, k, v* a kedy nie, sú prehľadné a jasné, osvojí si ich každý žiak. Treba ďalšieho výskumu, aby sa poučky mohli spresniť.

§ 41. K výslovnosti domácich slov *s le, li, lia, lie, liu*.

Platí, čo som uviedol pri §-e 24. Nezavádzať dvojkoľajnosť: aj tak, aj tak (vysl. *lipa* i *lipa*). Nech sa uzákoní jedna výslovnosť! To platí aj o výslovnosti hlásky *ü* (§ 26). Ak výslovnosť *lipa, les, mäso, päť, študentskí* ap. je peknejšia, starostlivejšia, esteticejšia, nech sa uzákoní tento spôsob výslovnosti, ak však výslovnosť *lipa, les, meso, peľ, študentskí* ap. je rozšírenejšia a tento zreteľ je závažnejší, nech sa návrh prikloní k druhej alternatíve.

§ 46—50. K pravopisu a výslovnosti cudzích slov.

Poučky o výslovnosti a grafickom označovaní kvantity cudzích slov sú správne a jasné. Súhlasím plne s vyslovovaním a písaním slovenských koncoviek

pri francúzskych menách riek typu *Seina, Loira, Garonna* z dôvodov ľahšieho ohýbania (*Seina, -y, -e, -ou*).

§ 51—53. K rozdeľovaniu slov.

Zjednodušené pravidlá uľahčia žiakom rozdeľovať slová na konci riadku. Slová typu *nájdem, prijem, najmä* ap. mali by sa rozdeľovať už podľa pravidiel o rozdeľovaní jednoduchých slov, teda *náj-dem, prij-mem, naj-mä* (ako *nád-cha*), pretože ich pôvodné složenie sa už slabo cíti.

§ 54. K písaniu veľkých písmen.

A. 5. Nesúhlasím s písaním názvov ulíc: *ulica Partizánov, námestie Mieru, sad Slobody* ap. Tu by bolo účelnejšie zjednodušiť označovanie ulíc, námestí, sadov ap. v tom smere, aby sa písalo prvé slovo v sdruženom pomenovaní s veľkým písmenom, teda podľa vzoru *Molotovova ulica, Stalinovo námestie* aj *Námestie mieru* (príp. *Mierové námestie*), *Ulica partizánov* (*Partizánska ulica*), *Sad slobody, Nábřežie dukelských hrdinov* (nie: *nábřežie Dukelských hrdinov!*).

Chýba poučenie o písaní zovšeobecnených názvov znárodných podnikov typu *vesna, zdroj, mototechna, ľuba* ap. Stať treba doplniť podľa Uhlárovho článku v Slovenskej reči (XVII, 116).

III. 3. Názvy *Pyrenejský polostrov, Kutnohorský dekrét* ap. možno podľa návrhu písať aj ako *polostrov Pyrenejský, dekrét Kutnohorský*, zatiaľ čo *Československá republika* v zmenenom slovoslede ako *Republika československá* (II, B, 2). Nedôslednosť! Podľa vyššie uvedeného vzoru mali by sme písať: *republika Československá*.

III. 5. Veľké písmeno v druhom slove sdruženého pomenovania v názvoch *Český Les, Slovenský Raj, Veľký Kotol* je podľa mňa nenáležité.

§ 62. K ženským podst. menám na *-ianka, -anka*.

Návrh uvádza nový spôsob tvorenia ženských miestnych mien typu *Bratislavčanka, Američanka, Rajčanka*, a to pri takých menách, kde v prídavných menách je prípona *-ský* (*bratislavský*) alebo prípona *-cký* (*americký, rajecký*), priam tak aj v slove *dedinčanka* a výnimočne i v slove *Modranka*. Nevedno, či staré tvary *Bratislavčianka, Američianka, Rajčianka, dedinčianka, Modrianka* ap. nie sú už dostatočne vžitú v spisovnej slovenčine. Ja osobne som za nový návrh.

§ 63. K ženským priezviskám.

Z dvojtvarov *Anna Škultéty — Škultétyová, Pani Déry — Déryová* prihovárať by som sa, ak by sa mal ponechať len jeden tvar, za uzákonenie tvaru s príponou *-ová*. Ženské priezviská s príponou *-ová* sú jednoznačnejšie, určitejšie, vo vetnej súvislosti nedvojsmyselné.

§ 64. Za neúčelné a zbytočné pokladám rozoznávať dvojaké tvary: *visací* (záмок) a *visiaci* (o reľazi), *stojací* (o hodinách), ktoré sú postavené) a *stojaci* (o hodinách, ktoré nejdú). Ponechať len tvary: *visiaci a stojaci*.

§ 70. K mužským podst. menám.

Nebolo by únosné zavádzať nominatívne dvojtvary: *Galovia/Gali, Írovia/Íri, Nórovia/Nóri* (dvojtvár *mužovia/muži* je funkčne odôvodnený). Nazdávam sa, že vývoj smeruje k víťazstvu tvarov *Galovia, Írovia, Nórovia*. Prípona *-ovia* ujala sa bezpečne v krstných menách: *Jánovia, Michalovia, Jozefovia* a preniká aj do apelatív: *šéfovia, géniovia, súdruhovia, agronomovia, svokrovia, švagrovia, kmotrovia, duchovia, miláčikovia* ap. Tam, kde dvojtvary nie sú významovo odôvodnené, nemali by sa uzákoňovať.

§ 72. Problém pohyblivého -e- v cudzích priezviskách treba presnejšie riešiť. V návrhu sa najprv poznamenáva, že v cudzích priezviskách na -er, -el samohláska -e- obyčajne nevypadáva, napr. *Herder* — *Herdera*, *Berger* — *Bergera*, *Kornel* — *Kornela*, *Ábel* — *Ábela* ap. No zatým je poučka, že v silne zdomácných menách býva aj skloňovanie s pohyblivým -e-, napr. *Nágel* — *Nágela/Nägla*, *Hegel* — *Hegela/Hegla*, *Wolker* — *Wolkera/Wolkra*, *Rieger* — *Riegera/Riegra* ap. Ale medzi oboma uvedenými vrstvami slov niet rozdielu čo do zdomácnenia, ba mená *Ábel*, *Kornel* ap. vidia sa domáckejšie než *Nágel*, *Hegel*, *Wolker* atď. Tuná nemáme spoľahlivé pravidlo, a preto to kolísanie. Plnozvúčnejšie a opodstatnenejšie sú tvary *Nágela*, *Hegela*, *Wolkera*, *Riegera* (ako *Ábela*, *Kornela*, *Bergera*, *Herdera*).

§ 75. Slová *činiteľ*, *deliteľ*, *násobiteľ*, *násobenec*, *sčítanec*, *mocnenec* nesklonujú sa úplne podľa neživotných vzorov (*stroj*), niektoré pády (napr. 4. p. sg.) majú podľa životných vzorov (*chlap*), napr. v počtoch: *podčiarkni deliteľa*, *násobiteľa*, *násobenca* ap.

§ 79. K podst. menám ženského rodu.

O nenáležitosti zavádzania genitívnych dvojtvarov *húžev/húžiev*, *výher/výhier* ap. bola už pripomienka pri §-e 36.

Genitívny tvarom *seáns*, *nuáns*, *anons*, *káps* treba rozhodne dať prednosť pred tvarmi na -í. Dvojtvar *perí* — *pier* je významove odôvodnený (*pera* — *perí*, *pero* — *pier*).

§ 80. Podst. mená *zora*, *žiara*, *žiabra* na rozdiel od ostatného vydania Pravidiel skloňujú sa podľa *ryba* (okrem 1. a 4. p. pl.). Správne.

§ 81. Ku vzoru *ulica*.

a) Načim riešiť otázku genitívnych dvojtvarov: *gúľ/gulí*, *čias/čaší*, *káš/kaší*, *morúš/moruší*, *korčúľ/korčulí* ap. Zdá sa, že vývin ide v prospech tvarov uvedených na prvom mieste (tvary *tabuľ*, *cibulí*, *fľaší*, *marhulí* ap. sa predtým väčšmi používaly ako teraz).

b) To isté platí aj o ženských podst. menách na -ľa, -ňa; tvary *kachieľ*, *husieľ*, *žemieľ* sú rozšírenejšie.

§ 82. Skloňovanie podst. mien *večera*, *rozopra* mohlo sa ponechať podľa vzoru *ulica* (dvojtvary: *pri večerách* — *večeriach*, *v rozoprách* — *v rozopriach* budú žiakov mýliť).

§ 84. Doplniť poučku o skloňovaní podst. mena *cirkev*: v jedn. čísle sa skloňuje podľa *koš* (aj 1. a 4. p. mn. č.), ale v 3. a 6. p. mn. č. má tvary podľa *ryba* (*cirkvám*, *v cirkvách*).

§ 85. Gen. od *niť* je *nite* (viď aj slovníkovú časť, str. 37), od *mysel* — *mysle*, od *raž* — *raži* (i nom. pl.), od *tvár* — *tváre* (53). V normatívnych Pravidlách nemožno pripomínať kolísanie pri tvaroch, ktoré sa už v spisovnom jazyku vžily.

§ 89 (ods. b). K podstatným menám.

O dvojtvaroch *sídel/sídiel*, *súken/súkien*, *pásem/pásiem* ap. bola už reč pri §-e 36. Ak by sa mali pripustiť druhé tvary z týchto dvojtvarov, bolo by treba uvažovať aj o pripustení dvojtvarov *lýtok* — *lýtiok*, *čielok* — *čieliek*. Ťažkosti by boli aj so zdrobneniami: *vlákenká* i *vlákienka*?, *písmenká* i *písmienka*?, *kridelká* i *kridielka*? Kam by zaviedly navrhované dvojtvary?

§ 91 (ods. a). Ku vzoru *srdce*.

Gen. *slnc* má skôr miesto v spisovnom jazyku než tvar *slncí* (viď aj § 81). Ludove sa povie aj *srdcí*, a predsa je v spisovnej slovenčine len *srdc*.

§ 92. Odstrániť jeden z dvojtvarov: *nebesá/nebesia* ap.

§ 99. 1. Pri skloňovaní mien typu *Július*, *Markus*, *Rúfus* treba rozlišovať krstné mená a priezviská. V krstných menách odpadáva koncové *-us*, malo by teda byť *Júlia*, nie *Júliusa*.

4. Priezviská typu *Matulay* skloňovať celkom ako napr. priezvisko *Dunaj*, čiže ponechať len tvary *Matulaya*, *Matulayovi*, *Matulayom* atď. Prípomy *-ho*, *-mu*, *-m* sú oprávnené iba v priezviskách typu *Horthy*, *Dante* ap.

8. Zjednodušiť skloňovanie ruských priezvisk na *-oj*, uzákoniť buď tvary *Tolstoja*, *Polevoja*, alebo *Tolstého*, *Polevého*. Demokratizácia nášho spisovného jazyka pýtala by skôr tvary *Tolstoja*, *Polevoja*, *Koševaja*.

§ 100. 3. Ruské ženské mená typu *Kosmodemjanskaja*, *Koševaja*, *Cymľanskaja* patrilo by sa dôsledne — i v odborných spisoch — prepisovať s našimi koncovkami, teda ako *Kosmodemjanská*, *Koševá*, *Cymľanská*, *Tolstá* ap., a tak aj skloňovať (podľa *dobrá*). Veď aj Maďari a iné národy obliekajú cudzie priezviská do rúcha svojej národnej reči. Obľahčí sa tým značne náš pravopis.

§ 101. 1. Pri slove *dátum* treba uviesť, že dlhšie tvary na *-mu*, *-mom*, *-my*, *-mov*, *-mom*, *-moch*, *-mami* ostávajú pri označovaní času (napr.: *Žiaci*, chýbajú vám pri cvičeniach *dátumy*.), ale *-um* sa vynecháva pri udávaní iných, napr. osobných údajov. (Napr.: *Deti*, zajtra mi poviete svoje osobné *dáta*.) Takto štylizovaná poučka je jasná. Štylizácia poučky v návrhu je konfúzna.

§ 103. Ťažko rozhodnúť, ktoré tvary z dvojtvarov *žabí/žabací*, *rybí/rybací*, *medvedí/medvedací*, *srní/srňací* ap. sú oprávnenejšie. Ale vidí sa, že prípona *-ací* je v živočíšnych prídavných menách menej produktívna než prípona *-í*, a tak by bolo možno uvažovať o odstránení tvarov na *-ací*.

§ 106. Ku skloňovaniu zámen *on*, *ona*, *ono*.

Neradno uzákoňovať novotvary *ím*, *ích*, *o nich*, *k nim* ap. Staré tvary *im*, *ich*, *o nich*, *k nim* už sa natoľko vžily, nielen v pravopise, ale aj vo výslovnosti, že škoda tu meniť dnešný stav.

§ 108. Ku skloňovaniu zámen *onen*, *oná*, *ono*.

Tvary *onoho*, *onomu*, *onoho* ap. sú podľa mojej mienky rozšírenejšie a správnejšie ako tvary *oného* ap. Prvé tvary sa opierajú o skloňovanie ukazovacieho zámena *ten*, *tá*, *to*.

§ 110. Ku skloňovaniu zámen *môj*, *tvoj*, *svoj*, *náš*, *váš*.

To, čo som uviedol vyššie pri skloňovaní zámen *on*, *ona*, *ono* (viď § 106), platí aj o zámenách privlastňovacích. Neuzákoňovať tvary *k mojím*, *pri vašich*, *o svojich*, *s tvojimi* ap., nechať staré už zaužívané tvary: *k mojím*, *pri vašich*, *o svojich*, *s tvojimi* ap.

§ 117. Je zbytočné rozoznávať dvojaký spôsob písania složených čísloviek: obyčajný (desiatky s jednotkami vedno, stovky vedno, tisíce vedno, milióny vedno, napr. *milión dvestopäťdesiatšesttisíc osemsto tridsaťšesť*) a osobitný pre peňažníctvo (všetko dovedna, napr. *milióndvestopäťdesiatšesttisícosemstotridsaťšesť*). Faktický stav je ten, že číslovky, najmä väčšie, vypisujeme slovami len v peňažníctve a v poštovom styku. Stačila by jednoduchá a ľahká poučka o písaní složených čísloviek: Ak číslovky vypisujeme slovami, napr. v účtov-

níctve, na složenkách, na poštových poukázkach ap., píšeme ich dovedna ako složené slová.

§ 119. Radové číslovky.

Vypisovanie radových čísloviek typu *šesťdesiaty siedmy* v praktickom živote neprichodí do úvahy, zaužívalo sa — nehľadiac na menšie radové číslovky — označovanie číslicou s bodkou alebo bez nej (pri letopočtoch), napr. 67., 150. výročie, v roku 1951 ap. V tomto smysle mali sa poučky o písaní radových čísloviek zjednodušiť.

§ 120. Rozčleňovacie číslovky.

Pravidlá o používaní rozčleňovacích čísloviek sa mali spresniť. Rozčleňovacie číslovky značia počet a zároveň aj druh (na rozdiel od radových a základných čísloviek), napr. *päťoro ruží*, t. j. päť ruží päťorakého druhu. Ich používanie je potrebné pri pomnožných podstatných menách, napr. *dvoje dvere, troje husle* ap., no v niektorých prípadoch ich miesto je sotva opodstatnené, napr. *päťoro detí* (*dvoje deti* by mohlo značiť dve deti rôzneho pohlavia, nie dve deti vôbec). Pre presnosť nášho myslenia a vyjadrovania túto otázku treba riešiť. Koncovky *-ími, -ích, -ím* (*dvojím, dvojích, dvojimi*) upraviť podľa zámen *mojim, mojich, mojimi*.

§ 124. Rozkazovací spôsob sloviess.

Z dvojtvarov uvedených v návrhu pri niektorých slovesách väčšmi rozšírené sú tvary bez *-i*, napr. *pust, host, fajči* (ne*fajči*). Tuná je náš jazyk vo vývine.

§ 125. Prechodník prítomný.

Myslím, že pri dvojtvaroch typu *šomrajúc/šomrúc, hýbajúc/hýbuc* ap. druhé tvary časom zvíťazia.

§ 126. Minulý čas.

Chýba poučka o jednej z najdôležitejších zmien nového návrhu Pravidiel, že slovesné tvary na *-li* píšeme vždy len s *-i*, napr. *chlapí vozili, ženy sa zapojili do priemyslu, podniky súťažili* ap. Nikde — okrem úvodu — čitateľ sa nedozvie o tejto zmene. Treba ju aj sem uviesť.

§ 128. Tvorenie prísloviess.

O dvojtvaroch platí, čo je poznamenané pri paragrafoch 124 a 125. Ide o dvojtvary *citove/citovo, chvílkove/chvílkovo* ap.

§ 129. Som za etymologické písanie složených prísloviess a predložiek: *zpravidla, z pamäti, zvrchu, zhlboka, zčasti* ap., ako som uviedol už v §-e 19 (priam tak aj v slove *zpakruchy*).

Príslovky typu *do biela, na bielo* ap. mali by sme písať dovedna, priam tak ako výrazy *dohola, naľavo, doprava* ap., teda *dobiela, nabielo, dočervena* sfarbený ap. Tento spôsob písania začal už prenikať do spisovného jazyka (v beletrii, v odborných knihách, v časopisoch).

§ 135. Menný prísudok v nominatíve a v inštrumentáli.

Poučky jasne a pekne štylizované.

§ 141. Používanie niektorých predložiek.

Na škodu spisovného jazyka sú pripustené opäť predložky *napriek, cez* (v časovom vzťahu), *po* (tejto stránke), *počas* a i. Treba vymedziť, kedy sa má používať predložkový výraz s *pomocou* a kedy *pomocou*.

§ 145. Používanie predložiek *s, so, z, zo*.

Jednoduché a ľahké je nové pravidlo, kedy písať *s, so* a kedy *z, zo*.

§ 146. Vo význame „asi“ nepokladám za náležitý vokalizovaný tvar pri číslovke osem (nie *zo osem*, ale *z osem*, ako *z liter vlna*).

§ 147. Som za ponechanie dnešného písania složených predložiek: *zpoza*, *zponad*, *zpod* atď. (viď §§ 129 a 19).

§ 148. Výraz *akoby* bolo ľahšie písať podľa staršieho spôsobu, t. j. oddelene. Dovedna mohlo sa písať len v pozíciách, kde niet slovesa, napr. a on *akoby* nič, *akoby* nie (=čoby nie) ap.

§ 152. Za spojku *akonáhle* máme zaužívanú inú spojku *len čo*; spojku *ako-náhle* nebolo treba rehabilitovať. To isté myslím o spojke *ačkoľvek*.

§ 158. Čiarka v jednoduchej vete.

Neradno rozlišovať voľný a tesný rozvitý prívlastok a podľa toho klásť alebo neklásť čiarku. Ide tu neraz o jemný významový rozdiel, ktorý však ani zďaleka nepobadá každý člen našej národnej pospolitosti, používajúci spisovný jazyk. Výhodnejšie bude buď klásť čiarku vždy alebo ju neklásť pri rozvitom prívlastku.

Slovníková časť.

adlátus, adlátaladlátusa ... tvary bez *-us-* sú náležitejšie;

Achilles, Achilla/Achillesa ... tvary bez *-es-* sú náležitejšie;

v *Alžireli* ... dať prednosť koncovke *-i* (na klavíri);

ár ... navrhuje sa skloňovanie podľa „dub“, ale bežnejšie je skloňovanie podľa

„stroj“ (záhrada o jednom ári, pole na dva áre);

arab ... druh rýchleho koňa, chýba v slovníku;

Aramejec/Aramejčan ... jeden tvar uzákoniť; tak isto *Kórejec/Kórejčan*;

Armén/Arménec ... druhý tvar je málo známy, nechať len prvý;

v *arzenáli/arzenále* ... tvar s *-i* je náležitejší;

asnád ... v spisovnej slovenčine nepotrebná častica, máme dosť iných;

austrofil ... v nom. pl. nechať koncovku *-ovia*, priam tak pri slovách *slovanofil*,

bibliofil, *germanofil*, *bogomil*, *frankofil* ap.;

bagančal/bakanča ... prvý tvar je správnejší;

Bakchus, Bakchal/Bakchusa ... uzákoniť tvary bez *-us-*;

batôžik, batôžikal/batôžka ... Ak sa uzákoní aj gen. *batôžka*, treba potom pripustiť i nominatívny tvar *batôžek* (príp. *batôžok*), od ktorého je gen. *batôžka*, pretože pohyblivé *-i-* nejestvuje. Stotožňujeme sa plne s náhľadom

J. Orlovského (SR XV, 172n.). Tento problém musí sa nástoživo riešiť, bo máme veľké množstvo takýchto slov: *hlúčik, bôčik, chudáčik, jarabáčik,*

jedináčik, mesiačik, mráčik, neboráčik, prváčik, púčik, obláčik (obláčok),

oblúčik, brlôžik, háčik, krôčik, prúžik, umieráčik, strúčik, miláčik ap.;

Bedrich ... správne *Fridrich* alebo *Bedřich*;

Beskydy ... v gramatickej časti (III) „Beskidy“, nedôslednosť;

bitva ... zbytočne znova pripustené slovo, máme už *boj, bitka*;

bludisko/bludište ... Vývin ide nezadržateľne v prospech tvarov na *-isko* (viď môj príspevok v SR XIII, 5—6, 141n.), netreba tu zavádzať dvojtvary. To platí aj o dvojtvaroch *bojisko/bojište, dejisko/dejište, hľadisko/hľadište, hnojisko/hnojište, hradisko/hradište, klčovisko/klčovište, nálezisko/nálezište, plodisko/plodište, stanovisko/stanovište* ap. Návrh správne uvádza tvary *skladisko, prekladisko, rečnisko, riečisko, táborisko* ap.;

Božie Telo ... v gramatickej a pravopisnej časti (X) „Božie telo“;
 Búri/Búrovia ... druhý tvar má nádej na väčšie rozšírenie a uznanie;
 buržuji/buržuovia ... prvý tvar väčšmi zapadá do ústrojnosti spisovnej slovenčiny, možno od neho i tvoriť prídavné meno *buržujský*;
 byť/byla ... prvý tvar je známejší;
 cárovná ... nom. pl. je len *cárovné* (nie „cárovny“), pod. *kráľovné, gazdiné* (ale: *gazdinky*), *cisárovné, kňažné* ap.; ak tu má byť zmena, nuž potom nech je dôsledná, t. j. aj v jedn. čísle skloňovanie podľa „žena“: *cárovna, -y, -e, -u, -e, -ou*; netrpieť dvojaké skloňovanie, jedno v jednotnom a druhé v množnom čísle;
 cigáň ... pravopis tohto slova sa neshoduje s poučkami v gramatickej časti (viď str. X);
 delenec, deliteľ ... skloňovanie je v kontradikeii s gramatickou časťou (viď str. XIII, § 75);
 diaľnica ... zaužívané je už synonymum *autostráda*;
 epizódka ... správ. *epizodka*, gen. pl. *epizodiek*, priam tak ako od *história* — *historka, historiek* (pred zdrobňovacou príponou *-ka* sa tu kmeň slova kráti, ako pred príponou *-ický*: *epizodický, historický* ap.);
 endogénny ... nenáležitá dĺžka pri *-é-*, správ. *endogenný*; rovnako *exogenný*, nie „exogénny“ (v slovenčine nebýva pred zdvojeným *n* dlhé *é*, alebo len veľmi zriedka);
 futbal ... prečo nie futbal? (viď aj gramatickú časť a v slovníku str. 17);
 horúce/horúco ... nepomerne viac rozšírený je tvar *horúco*;
 ihršte ... zbytočný tvar, máme *hrisko, ihrisko*;
 Ilja ... podľa gramatickej časti (XXIII): *Ilia* (v beletrii, v časopisoch ap.) alebo *Ilja* (v odborných spisoch); opraviť a zjednodušiť;
 jačmennisko ... správ. *jačmennisko*; nomina loci tvoríme z prídavných mien, napr. *ovosný* — *ovosnísko, kukuričný* — *kukuričnisko, makový* — *makovisko, žitný* — *žitnísko* ap.; teda *jačmenný* — *jačmennisko* (*jačmenisko* by značilo veľký alebo zlý, nepodarený jačmeň);
 jaseň ... mäkké *ň* je tu nenáležité (zvádzat bude k zvukovo blízkemu slovu *jeseň, nárečovo jaseň*);
 jednorázový ... dlhé *á* tu pokladám za nenáležité (ale *päťkrátový* je správne);
 kanál ... skloňovať celkom podľa „stroj“ (v *kanáli, dva kanále*);
 kamaša/gamaša ... uzákoniť len jeden tvar;
 Klement/Kliment ... uznať a uzákoniť tvar *Klement* ako rozšírenejší a ľudovejší;
 komсомol ... správ. *Komosmol* (názov organizácie), ako *Pionier, Sokol* ap.;
 kostým ... nenáležitá dĺžka, správ. *kostym*;
 Marianna ... malo by byť *Mariana* (ako *Juliana*);
 Mladočech ... v rozpore s gramatickou časťou (viď str. X);
 nákladíšte ... radšej *nákladisko* (ako *prekladisko*);
 neodbytný ... vysvetliť v zátvorke: tovar, ktorý nie je na odbyt; ale *neodbitný* človek (ktorý sa nedá odbiť), pod. *neodbitná* (protivná) *mucha*;
 oškrabať/oškriabať a i. slovesá od *škrabať/škriabať* ... dať prednosť tvarom bez *i* (podst. mená od nich utvorené sú bez *i*, napr. *oškrabok, poškrabok, výškrab, výškrabok* ap.);
 párem/párem ... uznať ako spisovné len tvary na *-am, -aš, -a, -ame, -ate, -ajú*

(druhé tvary sú nárečové); od kmeňa na *-a* sa dajú tvoriť aj iné slovesné tvary, napr. rozkaz. spôsob, prechodník prítomný, príd. mená; *Paula/Paulína* ... uzákoníť jeden tvar; *Pavol/Pavel* ... uzákoníť jeden tvar; *pištoľ/pištoľa* ... uzákoníť jeden tvar (prvý); *poetickosť/poetičnosť* ... za náležitý pokladám len tvar *poetickosť*, bo od slov gréckeho pôvodu v slovenčine netvoríme príd. mená na *-ičný*, lež na *-ický* (*dramatický, kritický, akrobatický, politický* ap.), len od slov latinského pôvodu máme príd. mená na *-čný* (*evolučný, revolučný, akčný, konferenčný* ap.); *poľahke* ... radšej „prípadne“ (v odbornej reči *respektíve*); *praktickosť/praktičnosť* ... tu platí, čo je poznamenané vyššie pri dvojtvare *poetickosť/poetičnosť*; rovnako aj pri dvojtvare *romantickosť/romantičnosť*; *pováčšine* ... radšej *zväčša*; *pravítko* ... neznámy novotvar; *premiestniť/premiešť* ... uzákoníť rozšírenejší tvar s *n*; podobne pri všetkých slovesách: *umiestniť, rozmiestniť* ap.; možno tu vybadať — v smysle Jánošíkovho článku v SR XVII, 1—2, 23n. — vývinovú tendenciu, ktorá smeruje k víťazstvu tvarov s *n*; *prežúť/prežúvať* ... dať prednosť prvému tvaru; *pyžama* ... určiť rod a skloňovanie (bežnejšie je skloňovanie v strednom rode: *pyžamo, z pyžama, v pyžame, pyžamá* atď.); *rozsiať/rozosiť* ... dať prednosť prvému tvaru; *roztrieť/rozotrieť* ... dať prednosť prvému tvaru; *slepiacky* ... správ. (po) *slepačky*; *sovietsky* ... písať *sovietska armáda* (s malým *s*), nie ako mala Slovenská reč v drobnostiach: *Sovietska* (i *sovietska*) *armáda*; dôvody, že *Sovietska armáda* je úradné pomenovanie ap., sú malicherné (i názvy iných armád by sme podobne dvojako museli písať); *splakovací* ... podľa predošlého hesla *splachovací* (záchod); *starousadlík/staroosadlík* ... najsprávnejšie by bolo *staroosadník*; *Nový svet* ... v rozpore s gramatickou časťou (str. X); *šachta* ... v gen. pl. *šacht*, ako *jachta* — *jácht, juchta* — *júcht*; *stružliny* ... tlačová chyba; *vykryštalizovať* ... v rozpore so základným slovesom *krištalizovať*; *výmoľ/výmoľa* ... dať prednosť prvému tvaru; *zora a žiabra* ... o skloňovaní viď v §-e 80.

Odpoveď súdruhovi Hečkovi

CHUDĽAK

V 37. čísle Kultúrneho života v článku *Opálka, palesák a osmičkár* spisovateľ František Hečko vyslovil nesúhlas s niektorými mojimi konštatovaniami, ktoré som uviedol v príspevku *Prvky ľudovej reči v Hečkovom románe Drevená dedina*, uverejnenom v 7.—8. čísle XVI. ročníka Slovenskej reči. Autor medziiným uvádza, že 1. výrazy *opálka, rároha, zván, osla, mechúr, pristupky* nie sú nárečovými,

2. že som nepochopil správne význam niektorých slov a vysvetlil ich chybné.
3. že som ich z románu vypísal zle.

Som povďačný s. Hečkovi za kritické poznámky, ktorými koriguje niektoré moje tvrdenia. Treba mi však poznamenať, že svojím článkom v Slovenskej reči nechcel som robiť nijaký výpad proti dialektizmom v Hečkovom románe. Naopak, spomenul som pozitívny charakter nárečových prvkov v Drevenej dedine, ich estetickú účinnosť, pokúsil som sa ich hodnotiť a nijako som nezdôrazňoval ich nesrozumiteľnosť. Predpokladal som, ako hádam aj sám autor, že ich význam si čitatelia môžu domyslieť z kontextu. Že však niektoré predsa treba vysvetľovať, vidím už aj z toho, že som ako jeden z čitateľov jeho románu niektoré výrazy nepochopil alebo pochopil zle.

Či sú výrazy *opálka*, *rárohy*, *zván*, *osla*, *mechúr*, *prístupky* spisovnými alebo nárečovými, je diskutabilná vec, ale stanovisko s. Hečku nie je dosť presvedčivé. Ak autor tvrdí, že sú to „výrazy literárne a že majú hlboké klasické korene“, to nie je ešte dôvod, aby sme ich považovali za spisovné, lebo vieme, že slovenskí klasici Hviezdoslav, Kukučín, Sládkovič, Timrava a iní využívali tiež niektoré nárečové prvky, ktoré sa nestali vždy spisovnými, celonárodnými. Spisovný jazyk je celonárodný a ako taký je podľa slov s. Stalina „jednotný pre celú spoločnosť a spoločný pre všetkých členov spoločnosti“. Táto jednota sa týka gramatiky aj slovnej zásoby jazyka. Či sú spomenuté výrazy jednotné a spoločné pre všetkých Slovákov, nemožno s istotou tvrdiť.

Tak napr. slovo *zván* označuje veľký kus „kruhovej“ soli, ale v prenesenom význame ním ľud pomenúva aj hrudy zeme (pri oraní) alebo väčšie kusy skál. Iste je to výraz málo známy a nemožno vyžadovať od širokej verejnosti, aby mu rozumela.

Podobne aj *rároha*. Pôvodné znenie tohto slova (*rároh*) sa používalo na označenie strakatého jastraba (*Falco haliaetus*) alebo na označenie zlého, dravého vtáka a zlého boha. V súčasných nárečiach sa týmto výrazom pomenúvajú suché parohaté haluze, vyčnievajúce vetvy alebo korene stromov, nahádzané kónare ap. V nárečiach nemá toto slovo všade rovnaký význam.

Prístupky je pekné slovo, ale zreteľne sa cíti jeho nárečový charakter. „Ľst na prístupky“ znamená priženiť sa (o mužovi), po ožení bývať v dome nevesty. Ale okrem výrazu *prístupky* sú v nárečiach ešte aj výrazy *prístavok*, *prístavky* (na strednom Slovensku), *pristač*, *pristaš* (na východnom Slovensku). Vyskytujú sa teda rozličné pomenovania pre ten istý pojem.

Súdr. Hečko mi ďalej vyčíta, že som nepochopil význam niektorých slov.

Vo svojom článku som nepokladal za potrebné uvádzať odborné definície, pretože nebolo mojou povinnosťou vysvetľovať jednotlivé výrazy. Okrem toho som sa chcel vyhnúť ich subjektívnemu hodnoteniu, keďže doteraz nemáme normatívny slovník.

Súdr. Hečko pri výraze *opálka*, ktorý som vysvetľoval ako oválnu nádobu z prútia na zemiaky, ma opravuje, že opálka je „oválny kôš na nosenie zemiakov, sečky, obroku koňom, dreva na kúrenie“. Je pravda, že opálka nie je nádoba, ako sú nádoby, do ktorých možno liať vodu, ale nie je to kôš, ako tvrdí s. Hečko. Opálka nemá podstatné vlastnosti koša (nemá napr. ploché dno). No iste má niektoré vlastnosti koša i nádoby.

Pripúšťam, že výraz *osla* možno pokladať za spisovný, ale okrem neho sa používa aj výraz *brúsok* od slovesa *brúsiť*, *ostríť*.

S výrazom *osla* však netreba spájať Oslany. Či v Oslanoch vyrábali osly a či je meno od toho, že sa obyvatelia zaoberali výrobou osiel, nie je celkom isté, lebo máme napr. Kraviany, Sokolany, Konské, Psiary, t. j. miestne mená podľa chovu zvierat príslušného druhu. Teda Oslany môžu súvisieť s oslom. Okrem toho nie je opodstatnené tvrdiť (ako to robí s. Hečko), že by miestne mená mohli byť kritériom pri otázke, či nejaké slovo treba pokladať za spisovné alebo nie. Máme napr. Ježkovu Ves, Karlovu Ves, Pavlovu Ves, Somorovu Ves, Uhorskú Ves a ešte iné „vsi“, a predsa slovo *ves* nie je dnes spisovným výrazom vo význame „obec, dedina“.

Slovo *oľaže* vo význame „opraty“ som doteraz nepoznal, ani nám ho zapisovatelia pri zbieraní nárečového materiálu pre Atlas slovenského jazyka odnikiaľ neuviedli. Nechcem tým tvrdiť, že sa vôbec nevyskytuje, ale z ľudovej reči poznáme iba výrazy *opraty*, *liace*, *vocky*, *oplacky*, *oboce*, *obočky*, *obdze*, *lecky*, *liacky* s rozmanitými hláskoslovnými variáciami. Výraz *oľaže* vo význame „opraty“ nie je v spisovnej slovenčine obvyklý. V Tvrdého frazeologickom slovníku tento výraz nenachádzame a Káľalov slovník uvádza pre slovo *oľaž* český ekvivalent *tíže*, *obtížení* (str. 439), teda zaznamenáva ho v tom význame, ako som ho uviedol v Slovenskej reči.

Mechúr môže byť aj z barana. Vyrobí sa, nadobudne vlastnosť kože a používa sa často ako vrečko na tabak.

Palesák bol pôvodne naozaj drevený stĺpik vedľa cesty, ale význam tohto slova sa rozšíril aj na telegrafické, telefonné i elektrické stĺpy. Pretože *palesák* tohto druhu v okolí „Stodolišťa“ je veľa, neostávalo mi nič iné, ako vysvetliť slovo *palesák* v tomto novom význame.

Pri *osmičkárovi* som chcel počítať dobre. V „Hruštínskom okrese“ a inde na Orave podľa množstva pôdy môžu byť štvrtkári, poloosminári, dvanástkári aj osminári. Štvrtkár má 4 kat. jut. a osminár 6 štvrtiek, teda 24 kat. jut. Rozdelenie pôdy však nemuselo byť všade rovnaké, súviselo často s veľkosťou chotára a štvrtkári i osminári nedostávali všade rovnaké diely. Koľko vlastnil osmičkár v Hečkovom románe, treba vysvetliť.

Niektoré slová („Chrésétka“ m. *Chrésетка*, „oplacka“ m. *opláčka*) som naozaj zle vypísal, ale niektoré chyby vznikly aj pri sadzbe, resp. pri korektúrach. Slovo *jalovä* som v svojom článku uviedol v jednotnom čísle a nevidím v tom nijakú chybu, hoci v románe ho nachádzame len v množnom čísle (napr. na str. 515), teda *jalováta*. Mne išlo o slovo a nie o jeho tvary.

Myslím, že drobné jednotlivosti, vytrhnuté z môjho článku, nebolo treba klásť pod zväčšujúce sklo, najmä keď sa pritom neprizeralo k celku.

Nemôžem súhlasiť s Hečkovým názorom, že som sa „všemožne neusiloval písať pravdu aj o takých malicherných veciach, ako je *opálka*, *palesák* a *osmičkár*“. Uisťujem ho, že som mal úprimnú snahu písať pravdivo aj o najdrobnejších drobnostiach. Písať pravdivo je prvoradou povinnosťou všetkých autorov v socialistickej spoločnosti.

Poznámka: Pretože redakcia Kultúrneho života nepovažovala za vhodné uverejniť túto moju odpoveď, požiadal som o uverejnenie redakciu Slovenskej reči.

A. Habovštiak

POSUDKY A REFERÁTY

V. A. Dobromyslov, *Izučenie grammatičeskich opredelenij i pravil v V—VII klassach*. Izdatel'stvo Akademii pedagogičeskich nauk RSFSR, Moskva 1951, 83 strán.

Kniha má okrem úvodu šesť častí: I. Práca s gramatickými definíciami, II. Roztriedenie gramatických javov na hodinách jazyka, III. Práca s gramatickými pravidlami, IV. Spôsoby práce napomáhajúce najľahšie pochopenie definícií a pravidiel, V. O rozvíjaní myslenia žiakov na hodinách gramatiky, VI. Poznámky o práci s jednotlivými pojmi pri vyučovaní ruského jazyka.

V úvode autor zdôrazňuje, že žiaci si majú trvale zapamätáť presné formulácie základných gramatických pravidiel. Žiak iba vtedy naozaj ovláda gramatické pravidlo, keď ho vie prakticky používať. Aby pochopil pravidlo a náležite ho používal, musí rozumieť pojmom, ktoré príslušné pravidlo obsahuje. Daktoré pojmy žiaci ovládajú číro prakticky, bez definícií. Na hodinách jazyka sa narába pojmami *hláska, slovo, tvar, gramatický rod, gramatické číslo, gramatický pád, čas, vid, oznamovací, opytovací, rozkazovací spôsob* bez toho, že by sme ich podrobnejšie definovali. Ak si majú žiaci presne a s porozumením osvojovať gramatické pravidlá, treba, aby správne chápali nielen pojmy, ktoré sú v učebnici definované, ale aj tie, ktorých definície učebnica nepodáva.

I. Práca s gramatickými definíciami. — Dobromyslov si všíma prácu s gramatickými pojmami, ktorých definície sa uvádzajú v učebniciach ruského jazyka pre V.—VII. triedu, vypracovaných pod vedením akademika L. V. Ščerbu. Definície daktorých pojmov, ktoré sú v týchto učebniciach, môžu byť bezpečnou oporou pri rozlišovaní jazykových zjavov, naproti tomu iné definície sú formulované tak, že ich znalosť nevylučuje chyby pri ich rozlišovaní. Nedostatočné sú napríklad definície samostatných čiastok reči.

Podstatné meno nestačí definovať ako čiastku reči, ktorá označuje predmet, prídavné meno ako čiastku reči, ktorá označuje vlastnosť predmetu a na ktorú sa pýtame otázkou aký? alebo či? Pre pochopenie gramatického charakteru týchto čiastok reči je to málo. Pri podstatnom mene okrem toho, že označuje predmet (v gramatickom smysle slova) a že sa naň pýtame otázkou kto? alebo čo?, treba vymedziť tie jeho znaky, ktoré ho charakterizujú, keď sa spája s inými slovami. Charakteristické pre podstatné meno s tejto stránky sú kategórie rodu, čísla, pádu, možnosť mať pri sebe prívlastok — prídavné meno a napokon jeho úloha vo vete: vyjadrovať subjekt alebo objekt deja. Pretože sa na daktoré slovo môžeme pýtať dvojako (ide o postavenie vo vete), sama otázka nestačí na zistenie jeho gramatickej podstaty. I keď kladenie otázok pomáha pri určovaní toho-ktorého slovného druhu, neslobodno sa pri gramatickom rozbere obmedzovať iba na ňu. Podstatné znaky jednotlivých druhov slov učebnice síce uvádzajú, ale nedostatok je v tom, že podstatné znaky druhov slov sa potom neshrňajú pri ich celkovej charakteristike (definícii).

Žiaci si môžu pamätáť definície bez toho, že by porozumeli pojmy, ktoré v nich vystupujú. Objasnenie nového pojmu sa vždy opiera o iné pojmy, ktoré sú už známe. Ak učiteľ pristupuje k objasňovaniu nového pojmu, najprv kontroluje, či žiaci ovládajú pojmy, ktorých znalosť nový pojem predpokladá. Takto sa zaistí dôkladné pochopenie nového pojmu a súčasne sa naznačuje súvislosť

medzi starým a novým učivom. Ak je nový pojem ťažký na pochopenie, treba na jeho objasnenie použiť metódu induktívnu. — Žiaci pozorujú a zisťujú hlavné znaky nového pojmu na vhodných príkladoch. Keď pochopia podstatu gramatického javu, učiteľ im uvedie správny termín. Potom nasleduje práca na zostavovaní definície. Definíciu zostavujú žiaci pod učiteľovým vedením. Konečné jej znenie však uvedie učiteľ. — Metóda pri vyučovaní gramatiky sa volí podľa celkovej úrovne žiakov a podľa charakteru vyučovanej látky. Čím nižšia je úroveň triedy, tým naliehavejšia je potreba názorného vyučovania a tým viac príkladov (cvičení) treba na osvojenie učiva.

Často sa stáva, že žiaci vedia reprodukovat definície určitých gramatických faktov, ale definíciám nerozumejú. Z toho vyplýva pre učiteľa záväzná požiadavka starostlivej práce s definíciami. Treba ustavične zisťovať, či žiaci spájajú termíny v definíciách so správnym významom, či vedia správne zvážiť, prečo nemožno definíciu meniť (nahradzat slová synonymnými a pod.). — Práca s definíciami má veľký význam pre myslenie žiakov a ich ukážňovanie. Dobromyslov veľmi správne podotýka, že treba žiakov poučiť, ako sa zostavujú definície. — Predmet sa najprv zaradí do širokej skupiny a potom sa určia také jeho znaky, ktoré ho odlišujú od ostatných predmetov tejže skupiny.

II. Roztriedenie gramatických javov na hodinách jazyka. — Správne roztriedenie jazykových faktov v rámci istej gramatickej kategórie prehľbuje jej celkové chápanie. Žiaci si vždy musia jasne uvedomiť, ktorá vlastnosť je základom klasifikácie v oblasti príslušnej gramatickej kategórie. So zreteľom na túto požiadavku treba klásť žiakom otázky. Napríklad nestačí sa opýtať žiakov, ako sa rozdeľujú spoluhlásky; treba sa pýtať presne: ako sa rozdeľujú spoluhlásky podľa tej-ktorej vlastnosti (znelosť, miesto artikulácie a pod.). Niektoré jazykové javy majú veľa skupín. Tu pred mechanickou pamäťou musí vždy predchádzať aktívna práca myslenia. Pri roztriedňovaní javu v rámci určitej gramatickej kategórie dôležitú úlohu hrá *porovnávanie*, ktoré má v poznávacom procese človeka veľmi významnú úlohu. Roztriedenie gramatického javu treba názorne zachytiť napr. v tabuľkách.

III. Práca s gramatickými pravidlami. — To, čo vyslovil autor pri charakterizovaní práce s definíciami, vzťahuje aj na pravidlá. Zdôrazňuje požiadavku, aby o všetkých termínoch, ktoré vystupujú v pravidle, mali žiaci jasný a presný pojem. — Treba rozlišovať pravidlá, ktoré si žiaci musia bezpodmienečne osvojiť, a iné — „druhostupňové“, ktorými by bolo zbytočné zaťažovať ich pamäť. Komplikované pravidlá treba rozčleniť tak, aby boli priehľadnejšie a ľahšie na zapamätanie. Pre dôkladnejšie pochopenie pravidiel, rozvíjanie myslenia a reči žiakov dôležitá je práca na perifrázovaní (opise) pravidiel. Pritom učiteľ usmerňuje pozornosť žiakov na to, čo je v pravidle najdôležitejšie a na čo preto treba obracať osobitnú pozornosť.

IV. Spôsoby práce, ktoré napomáhajú najľahšie pochopenie definícií a pravidiel. — Oporou pre zapamätanie pravidla sú vhodne vybrané príklady. Učiteľ má pozorne zisťovať, do akého vzťahu si postavili žiaci pravidlo a príklady, ktoré ho ilustrujú. Hoci sa žiaci spolu s pravidlom učia i výstižné príklady, učiteľ má dbať o to, aby žiaci vedeli k pravidlu pripojiť aj niekoľko príkladov vlastných. Príklady, v ktorých sa určitý gramatický jav predstavuje po prvý raz, majú byť priehľadné (nemajú obsahovať menej známe slová) a dostatočne *názorné*.

Trvalé zapamätanie pravidiel okrem vhodných príkladov napomáhajú názorné tabuľky, ktoré sú ekonomickým prostriedkom na vysvetlenie aj upevnenie nového učiva. Okrem toho treba v náležitej miere využívať grafické možnosti (tučná tlač a pod.) a schémy. Názorné pomôcky pri vyučovaní gramatiky majú byť jednoduché, aby zbytočne neodvádzali žiakovu pozornosť svojou technickou stránkou. Názor netreba používať tam, kde je zbytočný.

Gramatická teória sa má bohato využívať v praxi (cvičenia). Tu treba mať na zreteli vzájomnú spätosť teórie s praxou. — Teória napomáha prax a prax zasa napomáha hlbšie a plnšie pochopenie teórie. Často sa stáva, že žiak si v potrebnej miere osvojí teóriu iba v procese praktických cvičení.

Gramatický rozbor textov nemá sa diať mechanicky a šablónovite. Nemá sa v ňom do omrzenia opakovať určovanie tých javov, ktoré už žiaci v potrebnej miere ovládajú. Učiteľ má pri gramatickom rozbere obracať pozornosť žiakov na také javy, ktoré si zaslúžia osobitnú pozornosť. Rozbor má byť zacielený na práve prebrané javy a má byť v dostatočnej miere všestranný (fonetický, morfológický, syntaktický). Ak žiaci hľadajú (vyberajú) v texte príklady na určitý gramatický fakt, napríklad ak žiaci vyhľadávajú slová patriace do toho-ktorého slovného druh, treba od nich žiadať, aby dôsledne odôvodňovali svoje rozhodnutie. — Cvičenia nemajú len úlohu byť pomôckou na osvojenie pravidla, ale súčasne majú byť prostriedkom na získanie správnych a trvácich jazykových návykov. Jazykové fakty, ktoré žiaci vyhľadávajú v texte, majú byť určené niekoľkými vlastnosťami, teda nielen jedinou.

V. O rozvíjaní myslenia žiakov na hodinách gramatiky. — Treba, aby sa žiaci pod učiteľovým vedením naučili hľadať v konkrétnych jazykových faktoch to spoločné, čo tvorí základ abstrakcie, ktorá je veľmi úzko spätá so zovšeobecňovaním. Určovanie podstatných znakov (vlastností) prebraných javov sa zisťuje analýzou, za ktorou má bezprostredne a dôsledne nasledovať syntéza.

V textoch sa nesmú vyskytovať také príklady, ktoré nemožno jednoznačne vysvetliť a zadeliť, alebo ktoré budia hocaké pochybnosti. Keď žiaci dostanú úlohu, musí im byť dostatočne jasné, ktorú poučku v nej použijú. Pritom treba mať na pamäti, aby žiaci nedostávali úlohy nad svoje sily alebo naopak — aby nedostávali také úlohy, ktoré možno vykonať bez rozmýšľania — mechanicky.

Analýza, syntéza a porovnávanie jazykových zjavov má byť základom všetkého gramatického vyučovania. Dobromyslov si podrobnejšie všíma tieto myšlienkové postupy a z nich veľký význam pripisuje najmä porovnávaniu, ktoré umožňuje správne rozlišovať rozličné gramatické fakty. Odvoláva sa tu na metodiku Ušinského, ktorý napísal: „Porovnávanie je základ chápania i všetkého myslenia. Všetko vo svete poznávame nie inak, ako pomocou porovnávania... — Ak chcete, aby hocktorý predmet vonkajšej skutočnosti bol pochopený jasno, odlišujte ho od predmetov s ním shodných a nachádzajte v ňom shodu s najviac vzdialenými predmetmi: len vtedy si ujasníte všetky podstatné vlastnosti predmetu a toto vlastne značí pochopiť predmet. Preto bez príčiny nám vyčítajú, že všade trváme na porovnávaní: inej cesty na chápanie predmetov vonkajšej skutočnosti niet.“ (Ušinskij, *Izbrannyye pedagogičeskiye sočinenija*, Učpedgiz, 1945, str. 448.) Ustavičné porovnávanie jazykových faktov umožňuje

zistovať shody a rozdiely medzi nimi. V tomto sa netreba uspokojiť iba s popudmi, ktoré poskytujú učebnice. Učiteľ má využiť každú príležitosť, aby žiakom ukázal najrozličnejšie možnosti porovnávania. Žiaci mávajú vo svojich písomných prácach veľmi často chyby len preto, že nevedia dostatočne rozlišovať jedny jazykové javy od druhých, s nimi v daťom shodných. Tu pomôže len správne porovnávanie.

Premyslená analýza slova podľa složenía má neobyčajný význam pre rozvíjanie myslenia žiakov. Poukazovanie na pôvod toho-ktorého slova je často potrebné pre pravopis. — Pri zvukovej analýze slov treba žiakov viesť k náležitému chápaniu rozdielov medzi písanou a zvukovou podobou jazyka a správne rozlišovať pojem hlásky od pojmu písme na. — Pri preberaní takých složených pojmov, ako je „podstatné meno“, „prídavné meno“ je nevyhnutné analyticky zisťovať ich vlastnosti. Tu sa však veľmi často robia chyby v tom, že za analýzou nenasleduje syntéza — shrnutie podstatných vlastností spomenutých slovných druhov. Premyslená syntéza sa má uskutočňovať pri opakovaní, pričom v celku shrnutého učiva do popredia vystupujú veci podstatné, hlavné. Pred preberaním novej látky treba dôkladne zopakovať to učivo, na ktoré nová látka nadväzuje. Aby sa poukázalo na spätosť novej látky s opakovanou, treba od žiakov požadovať, aby zisťovali, prečo bolo treba pred novým učivom to-ono zopakovať. Vzťahy medzi gramatickými pojmami sa môžu v plnej miere osvetliť pri opakovaní. Ich zisťovanie je jeden zo spôsobov opakovania a prehĺbovania gramatickej teórie. Nestačí napríklad vedieť, že prídavné mená sa používajú pri podstatných menách v úlohe prívlastku a prísudku, že sa shodujú s podstatným menom, ale treba žiakom poukázať aj na to, že mnoho prídavných mien vzniklo z podstatných mien, že sa daktoré používajú vo funkcii podstatných mien a prechádzajú k nim a zasa naopak: že podstatné mená sa môžu používať v úlohe prívlastku. — Vzťahy medzi slovnými druhmi sa, pravda, zisťujú nie naraz, lež pomaly a postupne.

Pri zisťovaní vzťahov netreba sa uspokojiť len vzťahmi medzi jednotlivými gramatickými pojmami; treba ísť ďalej a zisťovať vzťahy medzi celými oddielmi gramatiky — medzi fonetikou a morfológiou, morfológiou a syntaxou. Po prebratí príslušnej časti gramatiky treba o nej vysloviť všeobecné úsudky, ktoré tvoria jej charakteristiku. Na konci roka treba postaviť pred žiakov otázku jazyka ako celku a ukázať im veľké úlohy ruského spisovného jazyka. To je potrebné preto, aby žiaci mali správny postoj k jazyku ako vyučovaciemu predmetu.

Osvojovanie gramatických pojmov, definícií a pravidiel vyžaduje vážnu prácu aktívneho myslenia žiakov.

VI. Poznámky o práci s jednotlivými pojmami pri vyučovaní ruského jazyka. — V tejto kapitole Dobromyslov ukazuje na prácu so základnými gramatickými pojmami: *hláska, slovo, čiastka reči, veta*. — Hláska je základný pojem fonetiky. Žiaci majú vedieť, že fonetika nepoučá o zvukoch vôbec ani nie o tých, ktoré možno rečovými orgánmi vysloviť, ale iba o hláskach (zvukoch reči), pomocou ktorých sa rozlišujú slová. Učiteľ má dbať, aby si žiaci jasne uvedomovali rozdiel medzi zvukovou a písanou podobou jazyka. To sa najlepšie docieli porovnávaním počtu písmen a hlások v jednotlivých slovách. Žiaci majú ďalej vedieť, že v slovách rozlišujeme vonkajšiu (zvukovú) podobu a vnútornú (vý-

znamovú) složku, že slovo môže mať popri pôvodnom význame aj prenesený. Pokiaľ ide o úlohu slova v jazyku, treba žiakom poukázať na to, že úlohu slova dakedy vykonáva spojenie slov. Žiaci sa majú prístupným spôsobom dozvedieť, prečo sa slová rozdeľujú na príslušné druhy (časti reči). — Pri delení slov do kategórií sa berie do úvahy ich významová stránka aj ich morfológické vlastnosti (či sa ohýbajú alebo nie). Nositeľom významu slova je jeho základ (rusky *osnova*) a vyjadrovateľom gramatickej funkcie slova je koncovka.

Ďalej Dobromyslov uvádza poznámky k jednotlivým slovným druhom. — Preberieme tie, ktoré pokladáme za najdôležitejšie. Pri pojme „predmetnosť“, o ktorom treba uvažovať pri podstatných menách, má sa žiakom ukázať, že sa v gramatike tento pojem chápe veľmi široko. Chápanie gramatickej kategórie rodu pri podstatných menách nerobí žiakom ťažkosti, lebo je výrazne zakotvená v skutočnosti. Oveľa ťažšie sa dá žiakom osvetliť podstata pádov. Tu treba poukazovať na rozličné vzťahy predmetu k deju alebo k iným predmetom a poučiť žiakov, že tieto vzťahy sa vyjadrujú príslušnými pádmami.

Príslovku si treba na hodinách jazyka všímať vo všetkých jej funkciách — pri prídavnom mene, pri inej príslovke a zriedka aj pri podstatnom mene ako prívlastok (*jaica vsmiatku* „*vajcia na mätko*“). — Ťažkosti robí žiakom rozlíšenie predložkových výrazov a prísloviok. Tu je ustavične veľa pravopisných chýb. Príčiny treba hľadať aj v tom, že v tomto bode je ruský pravopis nie úplne ustálený.

Pri každom slovnom druhu treba shrnúť jeho podstatné znaky. Ostatné — vedľajšie znaky si žiaci osvojujú iba pomocou cvičení.

V poznámkach k metodike vetoslovia Dobromyslov pokladá za vedecky správne delenie viet podľa obsahu na: oznamovacie, opytovacie, podmieňovacie a vyzývacie („pobuditelnyje“ — teda nie rozkazovacie, ktoré do tejto skupiny patria ako jeden z typov).

Pri preberaní složených viet (súvetí) treba osobitne zdôrazniť, že každá složená veta vyjadruje jediný významový celok. Rozbor slozenej vety má zisťovaním vzťahov medzi jednotlivými jej složkami (vetami) k tomu viesť.

Ako pri ostatnom gramatickom učive, tak aj pri látke o vete a súvetí sú potrebné hodiny, na ktorých sa prebraté učivo zovšeobecňuje a uvádza do systému. Zisťujú sa najdôležitejšie znaky vety a robí sa klasifikácia viet podľa ich rozličných vlastností.

Dobromyslovova kniha „Vyučovanie gramatických definícií a pravidiel v V.—VII. triede“ môže veľmi dobre poslúžiť ako metodická pomôcka aj pre našich učiteľov stredných škôl. Pri nedostatku metodického literatúry u nás je táto kniha vítanou pomôckou pri vyučovaní slovenského jazyka.

Kniha kladie značné nároky na odbornú pripravenosť učiteľa, bez ktorej, pravda, správna metóda vo vyučovaní vôbec a toľž vo vyučovaní jazyka je nemysliteľná.

Bolo by treba porozmýšľať o tom, či by sa táto kniha nemala dostať do rúk našich učiteľov ako celok v preklade.

G. Horák

D. N. Ušakov—C. Je. Kriučkov, *Orfografičeskij slovar'*, 8. vyd. Učpedgiz, Moskva 1952, str. 190 (cena viaz. v našej mene 10 Kčs).

Toto ôsme vydanie školskej príručky ruského pravopisu, vydané v miliónochom náklade, je nezmenenou pretlačou siedmeho vydania. Pred definitívnym vydaním Pravidiel slovenského pravopisu bude účelné soznámiť sa aspoň zbežne s touto základnou príručkou ruského pravopisu.

Na rozdiel od našich Pravidiel, ktoré okrem pravopisných poučiek obsahujú aj mnoho poučiek gramatických, v knižke *Orfografičeskij slovar'* máme pred sebou číro pravopisnú pomôcku. Preto prvá časť je v porovnaní s našimi Pravidlami krátka (str. 7—32) a obsahuje len najdôležitejšie pravopisné pravidlá, shrnuté do 91 paragrafov. Podobne aj v slovníkovej časti sa uvádzajú len také slová, ktoré pôsobia ťažkosťami s pravopisného hľadiska. Rozsah slovníka sa ešte obmedzuje tým, že sa z príbuzných slov uvádza obyčajne len jedno, a to také, podľa ktorého možno usudzovať aj o pravopise ostatných (napr. uvádza sa len *prepodavateľ*, ale nie *prepodávať* ani *prepodať*). — Keď budeme mať normatívnu gramatiku súčasnej slovenčiny a normatívny slovník, bude možné uvažovať aj u nás o zredukovaní látky v Pravidlách.

Pravopisné poučky v recenzovanej príručke sú usporiadané podľa druhov slov, na začiatku sú však kapitoly o pravopise jednotlivých písmen a o písaní složených slov. Na konci sú pravidlá o písaní predpôň a o rozdeľovaní slov. Otázky interpunkcie a písania veľkých písmen sa nezahrňujú do pravopisných problémov v striktnom smysle, preto sa o týchto otázkach príručka nezmieňuje.

Z jednotlivých pravopisných poučiek nás budú zaujímať najmä také, pri ktorých možno ruský pravopis porovnávať so slovenským. Je to napr. písanie složených slov s použitím spojovníka. Složené prídavné mená sa píše v ruštine so spojovníkom: 1. ak možno obidve súčiastky spojiť spojkou *a*, *ale*, napr. *torgovo-promyšlennyj* (obchodno-priemyselný, t. j. obchodný a priemyselný), *nemecko-russkij* (t. j. nemecký a ruský, napr. slovník), *mašinno-traktornaja stancija* (strojno-tractorová stanica), *bezprocentno-vyigryšnyj zajom* (pôžička, ktorá je nezúročitelná, ale pri ktorej je možnosť výhry), *ale: vagonoremontnyj zavod* (od *remont vagonov* „oprava“); 2. ak je zmenené poradie slov, z ktorých složené prídavné meno vzniklo, napr.: *literaturno-chudožestvennyj* (literárno-umelecký, od *umelecká literatúra*), *ale: velikoruskij* ap. (porov. paragraf 10 a 42). So spojovníkom sa píše aj príslovky na *-cki*, *-ji* (v ruš. *-i*), *-mu*, ak majú predponu *po-*, napr. *po-tovariščeski* (po súdružsky), *po-volčji* (vlčím spôsobom), *po-novomu* (novým spôsobom), *po-mojemu* (podľa mojej mienky); ďalej príslovky *vo-pervych*, *vo-vtorych*, *v-treťjich* (po prvé atď.); príslovky s časticami *kože-*, *-to*, *-ľibo*, *-nibuď*, napr. *kože-gde* „všelikde“, *gde-to* „kdesi“, *kuda-ľibo* „kamkoľvek“, *kogda-nibuď* „kedykoľvek“; príslovky, v ktorých sa opakuje nejaké slovo, napr.: *čuť-čuť* „len-len“, *krepkо-nakrepko* „veľmi silno“; niektoré iné príslovky, ako napr.: *vo-vremia* „načas, presne“, *po-latyni* „po latinsky“. Príslovky typu *povidimomu*, *porovnu*, *poprostu*, ktoré vznikli z predložky *po* a 3. pádu príd. mena s mennou koncovkou (s krátkou formou), píše sa v ruštine ako jedno slovo (porov. § 70).

Zaujímavé sú poučky o rozdeľovaní slov (§ 91), a to najmä tieto: a) skupinu spoluhlások možno rozdeľovať ľubovoľne, napr.: *se-stral'ses-tra'sest-ra*, b) koncovú spoluhlásku predpony nepripájame nikdy k základu slova, napr.: *pod-cho-*

diť, raz-viazať, bez-umnyj, bez-otvetstvennyj ap. (nie „po-dchodiť, ra-zviazať, be-zumnyj, be-zotvetstvennyj“). Okrem toho sa odporúča nenechávať na konci riadku ani neprenášať na nasledujúci riadok jediné písmeno, nenechávať začiatčnú spoluhlásku základu slova na konci riadku pri predpone, napr.: *pri-slať, ot-stráňať* (nie „pris-lať, ots-traňať“), složeniny rozdeľovať na švíku složenia. Ako vidieť tieto pravidlá sa temer úplne shodujú s našimi poučkami, ktoré sú formulované v návrhu nových Pravidiel.

Poučná je pre nás jednoduchá, jasná a ľahká štylizácia poučiek. Napr. o rozlišovaní koncoviek príd. mien *-yje, -ije* (v množ. č.) a *-oje, -eje* (v stred. rode jedn. č.) sa nehovorí abstraktne, že ide o rozdiel medzi plurálom a singulárom, ale sa odporúča klásť otázky: *k a k i j e?* (*dobryje, siniye*, pl.), *k a k o j e?* (*dobroje, sineje*, sg.); obdobne pri koncovkách iných pádov príd. mien: *-ym, -im; -om, -em* (*k a k i m?* — *dobrym, sinim*, 7. p.); *o k a k o m?* — *o dobrom, o sinem*, 6. p.); *-uju, -juju; -uju, -uju* (*k a k u j u?* — *dobruju, siňuju*, 4. p.); *k a k o j u?* — *dobroju, sineju*, 7. p.) — porov. §-y 30—32. I v našich Pravidielach bude potrebné podobným spôsobom sprístupniť poučky čo najväčšiemu počtu ľudí.

V slovníkovej časti recenzovanej príručky sa zásadne nevysvetľuje význam slov. Výnimky sa robia zpravidla len v takých prípadoch, kde je nebezpečenstvo, že by si píšuci mohol slovo popliesť s nejakým iným podobným slovom. Niekedy sa priamo uvádza, s ktorým slovom sa nemá určité slovo zamieňať, napr.: *kazak* (nezamieňať s *kazach!*). V jednotlivých prípadoch sa objasňuje spôsob písania slov tým, že sa slová rôznym spôsobom vysvetľujú. Napr.: *adresant* („kto posielal“), *adresat* („kto prijíma“, naše *adresát*), *aport* („druh jablk“), *archipelag* („skupina ostrovov“), *batračonok* (od *batrak*), *bašenka* (od *bašňa*), *bezogovoročno* (*bez ogovorok, ne ogovarivajas'* „bez výhrad, bezpodmienečne“), *bezotgovoročno* (*bez otgovorok, ne otgovarivajas', ochotno soglašajas', povinujas'* „bez odvrávania“), *besstrastnyj* („bezcitný, chladný“, od *strast'*), *besstrašnyj* (od *strach*), *budeš* (od *byť*), *budiš* (od *budiť*). Niekedy sa slovo vysvetľuje tým, že sa uvedie v typickom spojení, napr.: *vytrenyj* (*deň, čelovek*), *vetrianyj* (*vetrianaja melnica* „veterný mlyn“), *katilsia* (*s gory*), *prestupit'* (*zakon*; nezamieňať s *pristupit'*) ap. Gramatické určenie (rod, číslo ap.) a gramatické tvary sa uvádzajú len zriedka. Opäť tu rozhodujú predovšetkým pravopisné kritériá.

Tí, čo žiadajú odstrániť všetky dvojtvary nielen z nášho pravopisu, ale zo spisovného jazyka vôbec, budú prekvapení, že sa dvojtvary vyskytujú aj v ruskom pravopise, napr.: *ukrug* popri *vokrug* („okolo“), *už* popri *uže*, *billiard* popri *biljard*, *fortepiano* popri *fortep'jano*, *bivak* popri *bivual*, *chalif* popri *kalif*, *besšerstnyj* popri *besšerstyj* („bezsrstý“), *fabrično-zavodskij* popri *-zavodskoj*, gen. od slova *kočan* („hlávka kapusty“) je *kočana* i *kočna*, slovo *šimpanze* je muž. i žen. rodu atď.

Už týchto niekoľko poznámok ukazuje, že *Orfografičeskij slovař* Ušakova—Kriučkova bude užitočnou pomôckou aj pri zostavovaní Pravidiel slovenského pravopisu.

Š. Peciar

DROBNOSTI

Alebo a čiže. — V prekladoch z ruštiny sa často stretávame s chybou, že sa ruské „ili“ prekladá našim *alebo* i vtedy, keď treba použiť spojku *čiže*. Medzi spojkami *alebo* a *čiže* je v slovenčine funkčný rozdiel. Spojka *alebo* má význam rozlučovací, niekedy priam vylučovací, napr.: *alebo — alebo, buď — alebo, jeden alebo druhý; alebo vybudujeme ťažký priemysel, alebo zahynieme v kapitalistickom obklúčení*. Spojka *čiže* má význam stotožňovací, veľmi blízky významu spojovacieho výrazu *to jest* (skratka *t. j.*), napr.: *Veľký čiže Tichý oceán*. Pri osobných menách sa v tomto význame používalo v staršej literatúre slovíčko *alias*. Napr.: *Ján Šaško, alias Čepelka*. Zriedkavejší bol tento spôsob pri apelatívach. Napr.: *otiepok, alias snop* (Kalinčiak).

Keby sme v takýchto prípadoch spojku *čiže* zamenili spojkou *alebo*, dostaly by príslušné spojenia iný význam. Napr. spojenie *Veľký alebo Tichý oceán* by znamenalo, že ide o dva rôzne oceány, nie o jeden oceán, ktorý má dve mená.

Nesprávne je teda použitá spojka *alebo* napr. v tejto vete: Priznanie špecifičnosti literatúry ako formy spoločenského vedomia *alebo* ako nadstavby zaväzuje sovietskych literárnych vedcov... (Otázky literárnej vedy vo svetle prác J. V. Stalina o jazykovede, zborník prekladov, vyd. SAVU, Bratislava 1952, str. 10.) Z uvedenej vety by sa mohlo zdať, že forma spoločenského vedomia je čosi iné ako nadstavba. V skutočnosti sa však forma spoločenského vedomia stotožňuje s nadstavbou, resp. tvorí jej súčiastku. V ruskom origináli bola síce spojka „ili“, ale tá má v ruštine nielen význam „alebo“, ale aj význam „čiže“. V uvedenom prípade ju bolo treba do slovenčiny preložiť stotožňovacou spojkou *čiže* (*ako formy spoločenského vedomia čiže ako nadstavby*), prípadne spojovacím výrazom *to jest* (*ako formy spoločenského vedomia, t. j. ako nadstavby*).

Podobne je spojka *alebo* použitá nenáležite v tejto vete: Keby boli tieto požiadavky uspokojené, dostala by sa pod kontrolu amerického veliteľstva plocha vyše 13.000 km², alebo $\frac{1}{20}$ celej plochy Kórey (slovenský preklad prejavu A. J. Vyšinského na schôdzi politického výboru OSN, denník Pravda z 1. novembra 1952, str. 7). V uvedenej vete ide o to, že plocha 13.000 km² = $\frac{1}{20}$ celej plochy Kórey. Ale spojka *alebo* túto skutočnosť jasne nenaznačuje, naopak skôr zatemňuje. Iba pri použití spojky *čiže* alebo *t. j.* by bol význam jednoznačný: 13.000 km² čiže $\frac{1}{20}$ celej plochy Kórey; 13.000 km², t. j. $\frac{1}{20}$ celej plochy Kórey.

Z tohto malého príkladu vidno, aká zodpovedná práca je prekladanie z príbuzného jazyka. Prekladateľ pritom narazí na viac úskalí ako pri prekladaní zo vzdialeného jazyka.

Š. Peciar

Eudia, bdite! — Druhé slovo tejto výzvy, rozkazovací spôsob slovesa *bdieť*, je gramatický nesprávny tvar. Pravidlá z r. 1940 majú pri hesle *bdieť* toto: *bdieť, -iem, -ejú* (nad niekým), *bedliť, bdenie; bdely; bdelosť*. Podľa toho sloveso *bdieť* patrí ku vzoru *rozumieť*, v ktorom rozkazovací spôsob je *rozumej, rozumejme, rozumejte*. Tvary *bdi, bdite* by teda boli osamotenou výnimkou medzi imperatívmi slovies patriacich ku vzoru *rozumieť*.

V rokoch 1945—1946 bola podobná rozkolísanosť v imperatívoch slovesa *znieť*. Pieseň práce sa začínala dvojako: *Zní pieseň slávna, vznešená...* aj *Znej pieseň slávna, vznešená*. Ako všetci vieme, zvíťazil systémový imperatív *znej* a necítíme v ňom nič násilné.

Takáto situácia je dnes pri imperatívě slovesa *bdiť*. Dokonca v novom návrhu Pravidiel slovenského pravopisu sa uvádza len imperatív *bdi*, ktorý je pre slovesá vzoru *rozumieť* nesystémový. V definitívnom spracovaní Pravidiel bude potrebné tento tvar zameniť pravidelnými tvarmi *bdej, bdejte*.

Sloveso *bdiť* prešlo do nového jazyka z bibličtiny. Bernolák ho v svojom slovníku označuje krížikom. V Jančovičovom a Loosovom slovníku je už bez poznámky. Kálalov slovník ho ako samostatné heslo neuvádza, pokladá ho za totožné s českým *bdiť*. Tvrdý má takéto vysvetlenie významu slovesa *bdiť*: nespáť, bedlivým byť. V druhom význame („byť bedlivým, ostražitým“) sa používa častejšie sloveso *bedliť*, od ktorého sú odvodené iné potrebné slová: *bedlivý, bedlivosť, bedlivo*. Bežné sú napr. spojenia: *dávať bedlivo pozor, dávať bedlivý pozor, bedlivo pozorovať* ap. Spojenia „dávať bdelo pozor, dávať bdely pozor, bdelo pozorovať“ nie sú v slovenčine dobre možné. Sloveso *bedliť* sa vyskytuje aj ako podmetové, ale častejšie ako predmetové. Vtedy máva väzby: *bedliť nad niečím, nad niekým, bedliť na niečo*. Oravec

Modiststvo. — Zmeny v našom obchode na jeho ceste k socializmu odrážajú sa navonok medziiným aj na firemných tabuliach. Po prechodných rébusových názvoch typu „Mäsa“, „Zelovoc“ a pod. ustálily sa výstižné, jasné a jazykovo správne názvy typu *Mäso a údeniny, Zelenina a ovocie*, čo aj jazykovedcom prichodí kvitovať s veľkým uznaním.

No ešte aj dnes sa objaví nesprávny nový názov, na ktorý cítime povinnosť ihneď poukázať. Je to napríklad názov „Modistvo“, ktorý sa nedávno objavil v Bratislave. S jazykového hľadiska vyčítame tomuto názvu nesprávne utvorenie.

Abstraktné názvy živností a zamestnania tvoria sa v slovenčine od mužských podstatných mien povolania a zamestnania príponou *-stvo*. Tak máme napríklad od mien na *-ár (-iar)* pekársku živnosť zvanú *pekárstvo* (od *pekár*), *hodinárstvo, knihárstvo, sklárstvo, hrnčiarstvo...*, tak isto aj od mien na *-teľ*, napr.: *nakladateľstvo, zasielateľstvo* ap.

Aj pri pomenovaní pre živnosť modistov a modistiek musíme vychádzať z mužského mena zamestnania, ktoré je *modista*. Od neho dostaneme náležitý tvar *modiststvo*.

Je pravda, že sa nám v tomto názve stretá mnoho spoluhlások, ktoré vytvárajú ťažko vysloviteľnú skupinu. No v spisovnej slovenčine nemožno upustiť od požiadavky písať toto slovo v náležitej a jedine správnej podobe ako *modiststvo*, pričom je možná aj výslovnosť „modistvo“, čo asi vplývalo aj na nesprávny tvar, ktorý tu zavrhuje.

Buffa

Zaváracia (nie „zavarovacia“) *blana*. — Na výrobku národného podniku Svit je nápis „zavarovacia blana“. Výraz „zavarovacia“ v tomto texte s jazykovej stránky nijako neobstoí, pretože tu ide o zariadenie, ktoré pomáha pri

zaváraní. V základnom slovnom fonde slovenčiny je sloveso *zavárať*, v dokonavom vide *zavariť*. Účelové prídavné meno s významom „slúžiaci na zaváranie“ tvorí sa príponou *-ci*, ktorá sa pripája k základu *zavára-*, teda *zavárací*. Sloveso *zavarovať*, od ktorého by sa utvoril tvar *zavarovací*, má v slovenčine iný význam (*varovať* = chrániť, opatrovať; s predponou *za-* má dokonavý vid). Správny je teda len výraz *zaváracia blana*. (Porov. o slove *zaváračka*, SR XVI, str. 95.)

Jánošík

Novátor a novotár. — Pracovníkov, ktorí pri svojej práci uplatňujú nové metódy, nové spôsoby práce a prispievajú tak k zrýchleniu výrobného procesu alebo k zníženiu výrobných nákladov, nazývame podľa sovietskeho vzoru čestným menom *novátor*. Slovo *novátor* je v spisovnej slovenčine nové. Prevzali sme ho z ruštiny ako aj iné slová súvisiace so socialistickými formami práce (*úderník*, *stachanovec* a i.). Tieto slová sme prevzali do nášho slovníka preto, lebo sme ich potrebovali na vyjadrenie nových skutočností. Všetky sa staly pevnými súčasťkami nášho slovníka.

Slovo *novátor* sme mohli ľahko prevziať preto, lebo v spisovnej slovenčine sú dosť časté slová latinského pôvodu na *-átor* (osobné: *agitátor*, *apretátor*, *propagátor*, *diktátor*; vecné: *dilatátor*, *kondenzátor* a i.). Položartovné, trochu pejoratívne slová *synátor*, *vedátor* s domácimi základmi ukazujú, že v slovenčine sa prípona *-átor* využíva aj štylisticky.

Slovo *novátor* má teda všetky predpoklady, aby v slovenčine zdomácnelo. A predsa si ho niektorí jednotlivci ešte neosvojili a pletú si ho so slovom *novotár*. Toto slovo je nesporne staršie než *novátor*, ale nadobudlo v ústach nášho ľudu trochu hanlivý, pejoratívny význam. Označuje človeka, ktorý síce prináša nové myšlienky, novoty, ale také, ktoré si ešte nezískaly dôveru ľudí. Pre tento pejoratívny význam nemožno odporúčať používanie slova *novotár* v novom socialistickom význame.

Niekedy sa ešte vyskytuje aj tretí variant: *novatér*. Toto slovo je utvorené podľa vzoru takých slov, ako sú *operatér*, *dekoratér*, *reštauratér* ap. Ani tento variant nemožno vyhlásiť za nesprávny. Je však zbytočný, keď nám dobre vyhovuje slovo *novátor*, shodné s ruštinou.

Peciar

O p r a v a.

Prosíme čitateľov, aby si v článku M. Šalingovej v čísle 1—2, str. 28, opravili túto tlačovú chybu:

11. riadok zdola má znieť: „*-ickosť* v prípadoch, kde sa zatiaľ vyskytujú aj tvary na *-ičnosť*. Niekedy by *ta-*“. V kontexte príslušné miesto bude znieť: ...nemožno postupovať priamočiario a dôsledne zaviesť len tvary na *-ickosť* v prípadoch, kde sa zatiaľ vyskytujú aj tvary na *-ičnosť*. Niekedy by takáto „dôslednosť“ mohla viesť k násilnostiam na jazyku.

Rediguje Dr. Štefan Peciar s redakčným sborom. Zodpovedný zástupca Dr. Štefan Peciar. — Vydáva Štátne nakladateľstvo v Bratislave starostlivosťou Ústavu slovenského jazyka SAVU. — Tlačia Stredoslovenské tlačiarne, národný podnik, základný závod v Martine. — Povoľené výmerom PIO č. 21.098/51-II/3-413, — Novinové výplatné povolené čís. 6156-Ba2-1950. Dozerací poštový úrad Bratislava 2. — Toto číslo vyšlo v decembri 1952.

Knihy a časopisy, ktoré došli do redakcie

Nové knihy nakladateľstva SAV

- Filozofický zborník Slovenskej akadémie vied a umení, VI, 1952.
Literárnohistorický zborník SAVU, roč. IX, č. 1—2, 1952.
Otázky literárnej vedy vo svetle prác J. V. Stalina o jazykovede, 1952.
Sborník statí zo sovietskej psychológie, 1952.
J. Ždanov, Kritika a sebakritika vo vedeckej práci, 1952.
A. M. Pankratovová, Prvá ruská revolúcia r. 1905—1907, 1952.
A. E. Pašerstnik, Právne otázky odmeny za prácu robotníkov a zamestnancov, 1952.
J. V. Gippius, V. I. Čičerov, Tridsať rokov sovietskej folkloristiky, 1952.
Demokritos a iní grécki atomisti, 1952.

Nové knihy Štátneho nakladateľstva

- Jazyková výchova, učebné texty pre II. tr. škôl III. stupňa, 1952.
Dejiny ČSR, učebný text pre IV. tr. gymnázií a pedagogických gymnázií, 1952.
Dejiny novoveku, učebný text pre III. tr. gymnázií a pedagogických gymnázií, 1952.
Nemčina, učebnica pre III.—IV. tr. gymnázií, 1952.
Deskriptívna geometria pre IV. tr. gymnázií, 1952.
Ing. H. Meluzin, Oznamovacia technika, 1952.
Prírodopis pre štátne kurzy pre prípravu pracujúcich na vysoké školy, 1952.
Väzby listových tkanín, 1952.
Zemepis pre II. tr. gymnázií, 1952.

Nové knihy nakladateľstva Smena

- S. I. Muršov, Reč J. V. Stalina na VII. sjezde VLKSM, 1952.
N. A. Michajlov, VKS(b) — organizátorka a vodkyňa Komsomolu, 1952.
T. I. Jeršovová, Komsomol v škole, 1952.
Milan Lajčiak, Súdružka moja zem, 1952.
Ústava Československej republiky, 1952.
Milan Ferko, Sväzacká češť, 1952.
S. P. Lubimov, Reč V. I. Lenina na III. sjezde Komsomolu „Úlohy sväzov mládeže“, 1952.
P. Kolonickij, Marxizmus-leninizmus o náboženstve, 1952.
V. Beľajev, Starý hrad, 1952.
K. Merkuľjevová, Hospodári zeleného sveta, 1952.
A. S. Makarenko, Vlajky na vežiach, 1952.
Pioniersky palác v Bratislave, 1952.
S. Michalkov—A. Pachomov, Stavíme, 1952.
S. Michalkov—A. Pachomov, Vážne veci, 1952.
Ewa Szelburg-Zarembina, Za holubicami, 1952.
V. Bianki, Lesné noviny, 1952.
Krista Bendová, Pioniersky pochod, 1952.

Oznamujeme predplatiteľom a čitateľom Slovenskej reči, že vydávanie časopisu od nasledujúceho čísla prevezme nakladateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava, Klemensova 27.